

3 1761 08300283 2

**YŠLENKY
ASARYKOVY
JEHO SPISŮ A ŘEČÍ.
(VÝBOR Z PRACÍ.)**

PĚČÍ „NOVÉHO LIDU“.

CENA K 1-50.

V BRNĚ 1920.

NÁKLADEM NOV. LIDU. - TISKL POKORNÝ A SPOL.

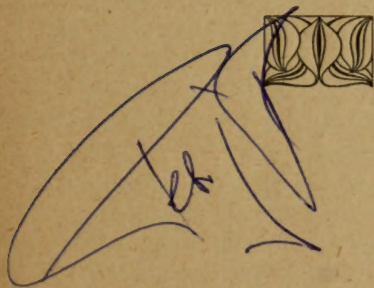

Presented to the
LIBRARIES of the
UNIVERSITY OF TORONTO
by
PETER J. POTICHNYJ

MYŠLENKY
MASARYKOVY
Z JEHO SPISŮ A ŘEČÍ.

(VÝBOR Z PRACÍ.)

PÉČÍ „NOVÉHO LIDU“.

V BRNĚ 1920.

NÁKLADEM „NOVÉHO LIDU“, — TISKL POKORNÝ A SPOL.

LIBRARY

JUL 27 2010

UNIVERSITY OF TORONTO

NÁŠ VŮDCE.

Masaryk — toť n o v ý č l o v ě k. Celý jeho život byla úsilovná, cílevědomá práce, hledání a hájení pravdy, služba bližnímu a národu, příprava k české samostatnosti. On pochopil správně význam českých dějin a poslání našeho národa, viděl vzácné vzory češství v Husovi, Komenském, Kollárovi, Palackém, Havlíčkovi a z jejich ideálů vytvořil souladně směr-nice pro život českého člověka. Šel svou cestou za pravdou, i když byl prohlášován českými lidmi za zrádce a neznaboha — on, největší syn národa a člověk hluboce náboženský.

Všechno veliké a trvalé vzniklo jen z víry. A tuto víru Masaryk vždy měl. Když r. 1893 ve vídeňské sněmovně volal vládě rakouské: »Osamo-statnění našeho státu nezabráníte!« — již tehdy mluvila jeho pevná víra v samostatnost národa.

Byli jsme v cizině takřka neznámi. A jen Masaryk jako známý filosof, svou diplomatickou obratností dobyl nám přízně civilisovaného světa a dokonce pak i jako vojevůdce vybojoval s legionáři česko-slovenskými národní samostatnost.

Dr. Herben napsal o Masarykovi: »Kdyby nebyl nic jiného národu dal, nežli myšlenky České otázky, Havlíčka a Otázky sociální, musili bychom uznat, že dal každému uvědomělému Čechovi do rukou kompas životní a že pro všechny další potřeby národní, které příští doba přinese a již přinesla, dal

nám zásady a metodu: zásady pravdy a pokroku, které jsou podstatou našeho češství a metodu realistickou, která jde věcem na kořen a nespokojuje se vidinami. Dílo Masarykovo se již plní. Dílo to není nic jiného, než navazování na tu naši minulost husitskou a bratrskou, kterou přerušili oba vítězové bělohorští: Vídeň a Řím.«

Hledající vzor pro nového člověka českého, nenacházíme mezi živoucími lepšího nad našeho tatíčka Masaryka. Jděme za jeho příkladem: Proměňme svůj život v lepší, pravdivý, poctivý a mravný — tak jedině dobře oslavíme tohoto velkého Čecha a člověka a prospějeme sobě i národu. Jen tak vyrostete nám opravdu — nový lid a národ bude míti zajištěnou šťastnou budoucnost pro všechny časy.

*

Vydání tohoto výboru umožněno bylo nám vzácnou ochotou p. presidenta, který svolil, abychom z prací jeho směli výbor poříditi. Zatím vybrali jsme a pro krátkost času vydali jen ty nejhlavnější myšlenky, aby aspoň tyto, než bude možno opatřiti úplné jeho spisy, vykonaly své poslání buditelské. (Seznam děl, jež k pilnému studiu doporučujeme, je na konci tohoto spisku.)

V B r ně, v únoru 1920.

Redakce »Nového Lidu«.

ČESKÁ OTÁZKA.

(NAPSÁNO R. 1894.)

Ó národech i o národě vlastním může se soudit docela nestranně a není třeba zbožňovati vlastní národ; mně na př. Slováci, protože poznávám jejich chyby, o nic nejsou nemilejší, než když jsem chyb těch nepoznával. Nepochopuji, proč poznávání skutečnosti by vadilo přirozené lásce vlastního lidu, jazyka, národa. V národy zvláště vyvolené nevěřím. Nemám potřeby snižovat národy jiné, aby můj tím vynikal. Poznávám také chyby jiných národův, ale ty mne tak nepálí jako chyby národa mého — mne samého. Uznávám přednosti národů jiných ochotně, ale to na cit můj národní nemá vlivu žádného. Myslím, že je mravní povinností mluvit o národech, vlastním i cizím, odkrytě: národnostní augurství překáží vlastnímu pokroku.

Jako při člověku i při národu hledím hlavně na duši a ducha. Jazyk nepokládám za svatý, ale za prostředek sloužící duchu ve zlém i dobrém. Mateřský jazyk přirozeně je prostředek nejmilejší a tudíž i nejúčinnější. Ve sporech národnostních jde mně především o zápas duchovní — idee a city, mravní cíle mně rozhodují. Pokládám brání jazyka za barbarství bezduchého materialismu a politického mechanismu. Proti hmotě však bojovat chci duchem; proto jsem dávno vystoupil z církve modloslužebného slovíčkářství a národnostního fanatismu. Mravnost — lidskost musejí býti cílem každého jednotlivce a národa.

Přestaňme pokládat zřízení a události politické a válečné za všecek život národů.

Proti vlivům ducha cizího nezbyvá nežli postavit vlivy ducha svého. To děje se bezvědomě; jakmilé však lidé o tom počínají uvažovat, nezbyvá než sebestudium a studium cizího co nejpřesnější a nejsvědomitější a pak vědomě dělat, co dělá se bezvědomě.

Právě roku 1848 vyšel českým jazykem první svazek českých dějin — významná to předzvěst Palackého programu politického. Palackého čin národní byl, že v plném dosahu uvědomil nám smysl našich dějin — stavě nám za ideál snažení našich Českých Bratří, ukázal nám Kollárovu filosofickou a slovanskou ideu jakožto ideu českou, jakožto náš pravý národní program. Položiv základy k politické historii české, stal se Palacký zakladatelem české politiky.

Hledíme-li k době reakční, v níž Havlíček stal se národním vůdcem, otázka taktiky pochopitelným způsobem byla rozhodující. Vidím v tom velikost Havlíčka, že znal jasněji než kdo jiný svůj cíl a že cíle toho před revolucí, v revoluci a pak i za reakce domáhal se vždy způsobem stejným — onou mužnou důsledností, jež znajíc své prostředky, ničím, ani všeobecným rozčilením, nedala se vést ani tuze na levo a tudíž ani na pravo. V tom Havlíček pro nás ještě dlouho bude vzorem nedostižným. A Havlíček byl člověk naskrze český, je mezi spisovateli a našimi veřejnými pracovníky vzor typický. Havlíček, pochopiv ducha českých dějin, byl opravdově svobodomyšlný a na svém přesvědčení svobodomyšlném důsledně zakládal všecku svou činnost politickou a národní.

Netoliko roku 1848 a 1849, ale i později vždy a důsledně všimal si věci církevních a náboženských. odkrýval vady církevní správy a života a žádal napravení. Na tuto stránku Havlíčkovy činnosti i

jeho přívrženci rádi zapomínají — náš vulgární liberalism vyhýbá se otázkám o posledních věcech člověka jako čert kříži. Kdo Havlíčka po této stránce nepochopil, nepochopil ho vůbec a nepochopil smyslu české historie a českého ducha. Havlíček ne darmo oddat se chtěl povolání kněžskému, a ne darmo překonal ten úmysl a prožil muka duše ztýrané bojem staré víry a nové.

Havlíček je nedostižný vzor českého žurnalisty a literáta a hlavně v tom, že ukázal, jak i denní i minutová práce žurnalistická podat může a má celkový názor politický a světový vůbec, jak každá řádka pro potřebu dne napsaná vyplynout může a musí z přesvědčení, zbudovaného předchozím a ustavičným přemýšlováním o základních požadavcích života společenského i soukromého.

•

Otázka liberalismu a konservatismu pro naše obrození a všecek náš vývoj je nesmírné, je hlavní důležitosti. Otázka je, buď věrné a hluboké přesvědčení o životních úkolech člověka nebo ne, všechny jiné otázky jsou podřízené. Buď chceme a budeme žít a umírat podle těch Chelčických, Husů, Komenských anebo ne, buď chceme být opravdovými nebo — tertium non datur. Národ, jenž provedl reformaci a prožil protireformaci, nemůže být povrchní a bohudíky v nejlepších svých mužích nebyl. Obrození počalo ideami reformace a ideami těmi jsme sílili.

Při nehotovosti naší a nedostatku dělby práce pro nedostatek pracovníků se stalo, že veliké vrstvy národa si zvykly očekávat od politiky dovršení našeho obrození a přímo naší spásu. Dokonce pak při novosti konstitučního života politická činnost zdála se tak mnohým být sumum národní práce. Nemůže být osudnějšího omylu.

Jako jsme za Kollára a s Kollárem politického působení a státního života nedoceňovali, tak jsme je po Kollárovi přeceňovali.

Život státní a politický nemá pro národ té důležitosti, která se mu u nás tak často přisuzuje. Určiteji řečeno: politická samostatnost nás nespasí a nezachrání: byli jsme samostatní a přece nesvoji. Palacký dobře poznal a neúnavně kázal, jak politický osud národa našeho závislý je na tom, co on zval »centralisací celé zeměkoule«, a jak tím nuceni jsme k asociaci se státy a národy jinými, a jak v té centralisaci světové udržet se můžeme jen neúmornou prací osvětovou — hlasu toho politikové naši a my všichni jako bychom neslyšeli a slyšíme-li jej, tož mu nerozumíme.

Naše obrození dovrší se teprve, když domůžeme se své správy v jisté formě politické samostatnosti, neboť nejsme a nebudeme cele svými, pokud nebudeme si sami pány a správci.

Život státní a politický je jen skrovnější část života duchovního.

Všechen smysl naší historie v tom je uzavřen; pochopit cíl humanitní po stránce mravní a rozumové, pochopit plně, že čistá člověckost nesmí být pouze obrozenským heslem, ale že snaha Dobrovského, Kollárova, Palackého, Havlíčkova musí být snahou nás každého a všech, že humanita jakožto cíl a program národní musí důsledně spravovat i naši národní taktiku.

Upomínky na naše četné boje za existenci v minulosti a zejména povstání končící porážkou bělohorskou, náš pád, naše obrození za francouzské revoluce a osvícenského hnutí minulého věku, revoluce r. 1848, povstání polské — to všecko nutí myslícího Čecha k rozhodnutí: násilně nebo mírně, mečem nebo pluhem, krví nebo prací v potu tváře, smrtí nebo životem?

Ne násilím, ale mírně, ne mečem, ale pluhem, ne krví, ale prací, ne smrtí, ale životem k životu — toť odpověď českého genia, toť smysl našich dějin a odkaz velkých předků.

Tato otázka po národní taktice má ovšem ohromnou důležitost a je velmi složitá, plna záhad

a otázek; zde zatím uvedu slova Palackého, jež o věci pronesl jako starosta Svatoboru r. 1864, tedy v době, kdy formuloval svůj politický program. »Uznáno jest hlasem všeobecným, že to byli spisovatelé čeští, co nedali zahynout národu, ale vzkřísili jej zase a vytknuli snahám jeho cíle ušlechtilé; uznáno jest, že literatura stala se nám pravou studnicí života národního. Národ náš jest jak na počet, tak i na rozsáhlost sídel svých nevalný, a již na druhé tisíciletí jest mu zápasiti se sousedem mocnějším o uhájení a zachování bytu svého. Vyložil jsem na jiném místě, kterak celá historie česká co do hlavního obsahu svého jest ustavičné a věčné stýkání a potýkání se Slovanství s Němectvím a to téměř ve všech oborech působení lidského. Ví to již tuším každé dítě, že v osudném zápasu tom, ačkoli nerovni počtem a silou hmotnou, obstáli jsme nejednou nejen čestně, ale i slavně; to však ještě na mále vešlo v obecnou známost a musí teprv snažně připomínáno býti, že kdykoli jsme zvítězili, dalo se to pokaždé více převahou ducha než mocí fysickou, a kdykoli jsme podléhali, že tím vinen býval vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvahy.

Jsouť velice na omylu ti, kdo se domnívají, že ony válečné zázraky, které způsobili předkové naši v nepokojích husitských, záležely v jakémsi zběsilém zuření, bouření a třískání rozsápaných divochů (jakož ie líčit bohužel ode dávna vešlo v obyčej) a ne raději v iaré nadšenosti ducha pro idey, ve mravní zachovalosti a vyšší osvětě národa našeho. Naopak, kdvž o dvě stě let později v podobném zápasu klesli jsme až téměř do hrobu, zavinili jsme to tím, že nepředčivše vzdělaností ducha, ale rovnáíce se nepřátelům více mravní hnilobou nežli nedostatkem moci, apelovali jsme sami k meči a k násilí.

Jen tehdáž ubezpečíme trvale budoucnost svou, kdvž duchem vítězit a vévodit budeme v odvěkém zápasu prozřetelností boží nám uloženým...« Ne-

budu zde již říkat, v čem s Palackého nazíráním na historický náš vývoj nelze mi souhlasit — z celé duše však slovy jeho určuji podstatu naší národní taktiky.

Historie je skutečně učitelkou života a nám jí musí býti více než jiným. Také byla — ale hlavní učitelkou života je přítomnost, život sám. I nelze se tajit, že jsme posud více, než sluší, odvráceni od přítomnosti k minulosti a v té jednostrannosti tají se vážné nebezpečí pro věc národní. Historism i Palackého zavedl ve mnohém na dráhy nesprávně konservativní.

My pronikat musíme tajemnou rouškou přítomnosti, my poznat musíme ten život přítomný a jeho pravé podmínky a z toho poznání, jež přirozeně musí být doplněno poznáním historie, musíme smělym čelem hledět v budoucnost. To je náš veliký úkol.

*

Zavrhováním Hankových podvrhů nastal ovšem nové generaci i nový vědecký úkol, nahradit falešnou minulost pravou a neméně skvělou, ba skvělejší nežli se starovědecká škola vlastenecká domnívala. Vůbec starovlastenecké zpátečnictví vyžadovalo nejedno sacrificio del intelletto a je smutno a nepěkno vzpomínat, jaké v tom směru oběti se přinášely a přijímaly. Už proto spor o rukopisy se šířil a prohluboval, brzy nešlo jen o národní rozum, než i o národní mravnost; přirozeně a docela logicky zahájená takto kritika vedla k revisi celé duchovní organisace národní, až konečně i politické. Ustavily se dva tábory: starovlastenecký a pokrokový.

Novému kritickému a vědeckému směru dáno bylo jméno: **r e a l i s m**.

Realism čeliti má historismu, historismu upřílišněnému. Věci, ne historie, věci, ne vývoj, je realismu, jak mu rozumím, heslo. V tom je ovšem filosofický názor a filosofická metoda: pokud mne se týče, snažil jsem se ve své konkrétní logice a před tím už ve studii o Buckleovi tento názor vědecky

vyložit a z něho hlavní důsledky vědecké i sociální vyvodit.

Realism je pokus znárodnit všecku vědu a filosofii, nezadáva je vědecké přesnosti, realism chce vědu učinit přístupnou všem vrstvám národa. Realism je protest proti monopolu vzdělání, realism chce vědecké a filosofické vzdělání socialisovat.

Odsud i politický program realistický — především vydatné sociální reformy, práce kulturní, politika vnitřní. Socialisace české politiky je důsledným pokračováním obrozenských ideí: humanita dnes pojímat se musí méně abstraktně a extensivně, humanita dnes znamená pracovat pro ty, které jsme posud z kulturní práce vylučovali; dát jim pouze některá práva je málo — myslet, pracovat musíme s nimi a pro ně.

Politická taktika odpovídat musí ideí humanitní, tedy důsledné využitkování všech moderních pokroků ve všech oborech společenské správy... Česká politika musí přestat být »politickou«. Žádné podlízavosti, protože nebude žádné přepjatosti!

To není učení, že zlému se nemá odpírat, naopak má se mu odpírat pořád a všude, ale důsledně a hned od samých jeho zárodků. Kdyby lidé, t. zv. hodní a dobří nebyli vlastně lenoši, zlých by již nebylo. Může každému člověku nastati doba, že proti násilí musí se bránit železem, netoliko prací a rozumem. I národ český by tak učinil, kdyby se mu sahalo na život.

Je holým neštěstím, že si zvykáme očekávat tolik od vlády, samočinnosti se vzdávající. To je krajní liberalism politický, to je nešťastná víra v — policii. Přispěli k tomu naši buditelé a zejména Palacký svou historií. Je totiž osudný klam myslet, že všecka naše historie není než ustavičný boj proti Němcům a vládě — tak malí jsme nebyli a nejsme. Vyvíjeli jsme se i pozitivně, vývoj náš má obsah svůj a vlastní, v němž antagonism proti Němcům hrá roli velikou, ale přece jen podřízenou. V tom re-

alism, a to v otázce nad jiné důležité, liší se od Palackého i Havlíčka a ovšem od běžného teď politování. Je to požadavek politiky absolutně aktivní a pozitivní; troufejme si konečně sami býti většími — nejsme tak malí, jak naši vlastenečtí fňukalové nám, a tudíž i jiným namlouvají.

Vedle realismu, s ním a jeho vlivem v mladším pokolení literárním ujímají se i směry jiné. Literárně důležit je směr kritický, jevíci se jako počátek literatury kritické. — Budoucnost krásné literatury a umění vůbec je na dráze těch, kteří v dílech svých dovedou prohloubit a stělesnit národní tužby v tom smyslu, v jakém Havlíček a v nejlepších svých výkonech Neruda usilovali.

I výtvarné umění se národní, více nežli v době předchozí, vytčené již nepříznivé okolnosti a vlivy ovšem posud trvají.

Hudba po Smetanovi pořád je pravým uměním českým a jistě je její vliv i národně, ač na to nepamatujeme, právě pro nás velmi důležit. Opět od mladších kritiků hudebních čekat musíme sociologickou paralelu s ostatním vývojem netoliko uměleckým, ale národním vůbec (filosofie české hudby), to tím spíše, že Wagnerova hudba si zjedнала občanské právo — v jeho spisech a jeho filosofických a estetických učitelích k tomu popudů je dosti. Stačila by však filosofie tónů Smetanových.

Náboženský vývoj a hlavně naše reformace od Palackého v základech dobře byl pojat a osvětlen: avšak i tu podle vymožeností náboženské vědy, nyní tak pilně a všestranně pěstěné, v některých punktech je potřeba opravy. Dějiny církevního vývoje nad jiné jsou nám důležité a právě z té stránky čekáme již tak dlouho na pokračování a doplnění dějin Palackého. Národ Husův, Chelčického, Komenského nemá ještě dějin svého církevního vývoje! Obzvláště také doba protireformační čeká ještě svého Palackého.

Naše vědecká práce vyžaduje ovšem, jako každá složitá práce, náležitě organisace.

Popularisace vědy nad jiné je žádoucí — kdy pro tyto a souvisící s tím potřeby bude postaráno?

Protože přirozeně přejímat musíme od národů jiných a velmi mnoho, je úkol všeobecný: přejímat organicky, vystříhat se vadám eklekticismu a nesamostatnosti, šířící se velmi často, kde jiní již nás prací a plody předešli.

Ne všechno, co se hodí a snad i nehodí jiným, hodí se nám; jediné tu je pravidlo — sebezpoznání skutečných potřeb vlastních, sic jinak budeme se ztrácet v eklektickém napodobování, třeba budeme žít v ilusi, že jsme samostatni.

Při tom běží také o mravní moment, o to, abych to tak stručně řekl, dívat se na duchovní život vlastní a národa pozitivně, t. j. nedělat a nenechávat ničeho proto, že ten neb onen jednotlivec resp. národ to dělá. Je málo lidí, kteří si troufají žít po svém — kde kdo žijeme, abychom se zachovali jiným, uznání a mínění jiných váží nám více než svědomí a vědomí vlastní.

Využítkovat všechny pokroky a vymoženosti vědy a poznání — musí být heslem naší národní praxe.

Politika národní musí tedy dostat plnější obsah, pojem národnosti samé musí se především rozšířit a prohloubit podle zásad zde vyložených. Pojem národnosti nesmíme určovati pouze jazykem, ale vedle toho kulturním obsahem národu našemu osudem uloženým.

I naše politika, jako všude jinde, musí být založena na hlubší a všestrannější práci kulturní, musí být praktickým užitím politického a obecného vzdělání vůbec. A toho vzdělání nebylo a ještě není.

Otázka studentská má pro nás důležitost velkou. Studentstvo české jako všude, vždy stálo v čele pokroku a nových ideí — již za Husa to dokazovalo a pořád v dobách pozdějších; v době znovuzrození taktéž bylo hlasatelem a šířitelem národní idee.

Není pro nás maličkostí, jak se vzdělává naše akademická mládež, budoucí představitelé a do značné míry vůdcové lidu; není lhostejno, jaké názory a směry mládež ta o prázdninách zanáší na venkov k mladším druhům škol středních a do ostatní společnosti.

Rozumí se samo, že český student snaží se vniknout do všech hlavních časových otázek vědy, umění, literatury a života sociálního a že se především také snaží postihnout smysl našich národních snah a tužeb. Český student má si osvojit důkladné vzdělání odborné a všeobecné, otázky politické a sociální musí především a předně studovat, a důkladně studovat.

Hlavním úkolem otců našich synů jest, postarat se o zdravou, silnou a hojnou stravu duchovní. V té příčině naše akademie, musejní společnost, naše deníky a my všichni máme před sebou mnoho milé a záslužné práce. Zatím však mládež akademická sama má povinnost pěstěním cizích jazykův, zejména také slovanských, doplňovat ty značné mezery naší literatury a našich vzdělávacích ústavů; v malém národě i dorost akademický má úkoly jiné a poměrně těžší nežli v národech jiných — musí být samostatnější a proto i českého studenta úlohou je sebevzdělání a sebevýchova. Opakovat však nemusím, že mu politická činnost nemůže a nemá být hlavní — český student, trvám, nejlépe by měl chápat a plnit humanitní a osvícenské ideály obrodní.

Samostatnost neudrží a nespasí žádného národa, národ si musí udržet samostatnost — spasí nás mravnost a vzdělanost; i politická samostatnost je jen prostředkem pravého života národního — pozbyli jsme ji, když jsme přestali jako národ mravně žít. U nás i politická strana vedle svého užšího programu politického musí stát na pevném základě širokého programu kulturního. To u národa menšího, i kdyby byl politicky samostatný, ani jinak být nemůže, nemá-li i ta politická samostatnost být jen pro forma a politický prostředek mocnějšího souseda.

Úpadek politických stran našich nejeví se pouze v této politické abstraktnosti, ale i v tom, že se ztratilo a ztrácí vědomí našich obrodních ideálů. Kollár, Palacký, Havlíček budovali jej na základech humanitní filosofie — potomkové ztráceli a ztratili ten základ a odsud pak ona všednost, která se více než třeba zjevuje v našem národním konání.

*

Národ český pro svou minulost naprosto nemůže přijat klerikalismu; nebude ovšem proti náboženství lásky, ale vždy bude a musí být proti klerikální pannaččnosti.

Náboženství jistě je po výtce lidovým a má tudíž klerikalism mocného spojence proti liberalismu, nedovedoucího lišit náboženství od theologie a klerikální politiky. V té příčině potřebí je netoliko hlubšího vzdělání, ale především té opravdovosti, která se našemu nynějšímu liberalismu naprosto nedostává.

Otázka náboženská pro národ, proživší reformaci a protireformaci, má důležitost největší, třeba za panství dnešního liberálního indiferentismu většina lidí otázkám těm se vyhýbá. Marně — české svědomí ani liberalismem se nedá umlčet a tak vidíme, že i v kruzích liberálních otázka náboženská, ovšem ve způsobě velmi podivném, se přetřásá. Hlásá se totiž t. zv. idea cyrilomethodějská. Kdyby zastanci idee jen trochu byli jasnější, kdyby ve svých vývodech jen trochu prozrazovali, že ideu berou doopravdy, kdybychom jen zdaleka viděli, že idea ta především na své vyznavače působí obrodně, uznali bychom plně a bez rezervy ideální stránku snažení a přímo bychom ji vítali, přes to, že ji pokládáme za pochybení. Avšak nedovedeme snést, psát o otázkách náboženských liberálním inkoustem a horovat pro náboženství při národní medovině.

Mně je naprosto nepochopitelné, jak se může mluvit o shodě a historické kontinuitě s církví Methodějovou na Moravě. Cyrill a Methoděj byli prostě katolíci ve smyslu své doby, v níž východní a zá-

padní církve nebyly ještě zjevně rozpoltěny; Hus však a dokonce Chelčický stáli proti katolicismu a byli by stáli i proti pravoslavné církvi. Našim reformátorům šlo o dogma, o mravnost, o církev, ne o jazyk. Jakmile se odklonili od latinské církve, přijali eo ipso jazyk český za jazyk církevní — lidové hnutí náboženské samo sebou všude vedlo k jazyku národnému. Jazyk a národnost česká prospívala, protože Čechové měli hluboké náboženské přesvědčení.

NAŠE OBROZENÍ, SMYSL NÁRODNÍ A HISTORICKÝ: HUMANITA.

Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodný má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický — humanitou, plně a opravdově pojatou, navážeme na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám našim Bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.

Tento náš český ideál humanitní není romantičným blouzněním. Ovšem humanita bez důsledné úsilnosti a účinnosti je mrtvá. Humanitní ideál vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitě společnosti a její orgánům osvětným, církevním, politickým, národním — všem. Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce.

Z neurčitého, nejasného husitství vzkypělo táborství, důsledné v činech podle okamžitého vnuknutí, nikoli z rozvahy; bylo nepřírozené — již za dvě desetiletí po smrti Husovč bylo zničeno (Lipany 1434). Avšak zároveň padá i husitství. Neboť kompaktaty husitství mravně bylo pochováno — že tak dlouho živořilo, je jen důkaz síly reformační idea českého národa. A v této osudné chvíli hlas svůj

pozvedá Chelčický, překonávající husitism rozumem, táborství láskou. Z Chelčického povstala církev česká, udrževši se až podnes nepohlčena německým protestantstvím jako husitism, Komenský stal se učitelem všech národů.

U Lipan padlo násilí násilím, padla demokracie česká, poražená již svou vlastní rozháraností. Prokop sám napřed s Pražskými se smlouval — a spojenou silou šlechty husitské a katolické a části měst. Avšak nebylo šlechtě dosti, vyrazit lidu meč Žižkův a palcáty, lid český všecek musil být poroben a právně zotročen. Usneseno tak v památném r. 1487. Tak tedy končila reformace povstavši pro svobodu ducha, zotročením ducha i těla. Většina sněmu však již několik let byla katolická, ale husitská šlechta s ní v tom byla za jedno — jak záhy stala se nevěrná zásadám Husovým! Tak v době, kdy v Čechách ustavovala se Jednota Bratří, vznikl a ustálil se zároveň nevolnický stát šlechtické oligarchie. Šlechta tu postavila se zřejmě proti lidu všemu, s nímž i města cítila za jedno, pro zákon poroby na sněmě nehlasující. A podivno — stát se tak musilo za krále z Polsky...

Šlechta vedla si také podobně jako polská. Autorita královská byla podlomena, moc měst upadla, lid byl uiařmen; šlechta a páni zatím krok za krokem poddávali se panovníkům cizím, i páni pod obojí, až konečně došlo k bitvě na Bílé hoře. Již v srdci české země cizinci stáli proti cizincům, neboť Čechové již nebyli pány své země, ani katoličtí ani protestantští, tito dokonce již i víru svou byli zaměnili za cizí. Bitva, jež katolíkům vydala Čechy a jež málem by jim byla vydala svět, stála císařské dvěstěpadesát mužů. (Denis, p. 736.) Mohli Čechové býti Prozřetelností krutěi poníženi, nežli takovýmto konečným úpadkem, zpečetivším dvoustoletou kolísavost?

Tak mstila se neurčitost a nedostatek nevných zásad, tak mstila se neláska k bližnímu, podrobivši r. 1487 vlastní lid.

Máme-li se tudíž skutečně obrodit, musíme odčinit příčiny našeho úpadku: odčinit rok 1487 — tof náš praktický národní úkol obrodní. Odčinit rok 1487 — to znamená v českých zemích všem občanům dáti naprostou rovnost před zákonem, to znamená úplnou svobodu svědomí, to znamená stát se pevnými a mravnými, to znamená plnit ideály naší reformace, to znamená důsledně pracovat za ideály humanitní.

Ukázal jsem, jak ve všech oborech našeho snažení a myšlení projevuje se problém sociální — v politice, v literatuře a umění, ve vědě a filosofii. Vývoj ten byl docela přirozený, i stojí dnes otázka sociální v popředí otázky české vůbec. Sociální otázka odkazuje nás opět a přirozeně do století XV., neboť už tehdy otázku tu počali jsme řešit a rozřešili jsme ji špatně. **Rozřešením otázky sociální odčiníme rok 1487; nerozřešíme-li ji v duchu našich historických a národních, v duchu ideálů všelidských, odvrátíme-li se od světla ke tmě, od lásky k násilí — pak vrátíme se do svého hrobu, z něhož nebude žádného z mrtvýchvstání.**

Otázka sociální není pouze otázkou dělnickou, jako roku 1487 nebyla pouze otázkou selského lidu. Otázka sociální není otázka jedné pouze třídy a kasty, jest otázkou v š e c h. Povoliti nátlaku dělníků poskytnutím všeobecného práva hlasovacího jest rozřešení otázky jen částečné a negativní; otázka musí býti rozřešena celá a pozitivně a to znamená osvětlit a oteplít hlavy a srdce všech, znamená duchu dát moc nad hmotou, znamená potlačit sebelásku.

Otázka sociální jest otázka mravnosti-nemravnosti. je otázka násilí a účinné humanity.

Dnes běží především o program sociální. Avšak český student a český inteligent vůbec nesmí se domnívat, že je rozeným učitelem rolníka a dělníka — ve mnohém může a musí být i jejich žákem. sám maje se teprv učit, jen v míře skrovnější může jiným

být učitelem. Dělnictvo a třídy hospodářsky a politicky slabší nesmějí nám být prostředkem; chybovali bychom, pojmajíce svůj úkol vůči dělnictvu jen národnostně a politicky; úkol je m r a v n í a především mravní; neběží o to, získat dělníky, jak se říkává, myšlenke národní, ale o to, zjednávat v celé společnosti naší cit pro spravedlnost — všecko ostatní bude nám přidáno.

Naši dělníci tak jsou závislí na německých sociálně-demokratických ideách, jak naši buditelé byli závislí na německé filosofii osvícenské a z týchž kulturních a zeměpisných příčin. Co Herder byl prvním buditelům, našim dělnickým vůdcům je Marx.

Dělnická žurnalistika a literatura vyvíjí se pod vlivem vzorů německých a domácích. Ráz tohoto dělnického písemnictví shoduje se netoliko po stránce formové s literárními vzory staršími, ale i v uměleckém pojmání.

Naproti dělnictvu německému naše dělnictvo je organizováno více federativně a autonomisticky, než centralisované dělnictvo německé. I v tom tají se charakter národní, jak ani jinak být nemůže — jsme synové téže země, téhož času a týchž rodičův, o to jde, abychom se všichni bratry také cítili. To je dnes hlavní smysl Kollárovy humanity.

Přesvědčil jsem se — co se výtky beznárodnosti týká — nejednou, že naše buržoasní společnost o nic není národnější než dělnictvo, není-li dokonce méně národní. Proto výtky beznárodnosti jsou plané. Pokud naše literatura a žurnalistika o duchovní stravu dělnictva se nestará, potud nemá práva k takové obžalobě.

Pokud se však hlavních zásad sociální demokracie týká, vyslovil jsem se již nejednou, že filosofický a sociologický základ sociálně-demokratického programu nepřijímám. Socialistická filosofie se vyvinula z «klasické» filosofie: z této filosofie minulého a tohoto století sociální demokraté čerpali názor materialistický, jenž materialism t. zv. historický pokládá za theoretický základ socialistické politiky

a filosofie vůbec. V otázkách celkového názoru na svět, v otázkách o posledních věcech člověka není ovšem a nemůže být kompromisů. Není zvykem mým o věcech těch mnoho mluvit a víru svou házet na pospas našeho liberalismu a klerikalismu a proto jen prostě opakuji, že jsem rozhodný odpůrce materialistického názoru na svět. Přes to naučil jsem se být tolerantním a neprohlašovat každého materialistu za člověka špatného a protimaterialistu za člověka hodného a dobrého.

Jestliže sociální demokracie činí z Marxa nedotknutelnou autoritu, pochopuji to, ale nedovedu se z toho těšit. Proto však, to cítím a vím velmi dobře, nemám pražádného důvodu a práva stavět se proti požadavkům spravedlnosti a rovného práva, ať požadavky ty pronášejí se od kohokoliv a ve jménu zásad jakýchkoli. »Který z vás je člověk, jehož kdyby prosil syn jeho za chléb, dal by jemu kámen?« A my zatím dělnictvu našemu dáváme kameny — literární, filosofické, theologické, politické . .

O NAŠÍ NYNĚJŠÍ KRISI.

(Psáno r. 1895.)

Obrození nebylo a nemůže být nic jiného, nežli sebepoznáváním a uvědomováním. Od doby Palackého ustaly naše vedoucí strany v práci buditelské, ustaly v kritickém sebepoznávání a uvědomování. Dnes vedoucí strany ty nevědí, jak pokračovat v obrodním úsilí. Nesprávně se dívají na samo to obrození a především nepochopují, že proces obrodních daleko není dovršen.

Naši buditelé pochopili, že udrží se malý národ jen využitím všech vymožeností světových a že udrží se jen humanitou. A to je smysl našeho obrození a zároveň smysl naší minulosti.

Pokračovat v práci národní znamená tedy všemožně se zasazovat o prvenství v tom, co národům všem je nejdražší, zasazovat se o prvenství osvě-

tové a mravní — to je náš ideál humanitní. Že tím zároveň pěstovat a zdokonalovat budeme i svůj jazyk — rozumí se pak samo sebou.

Je tedy práce třeba, má-li náš oficiální národní program dostat plnější obsah, než jej má teď, práce je třeba, máme-li čestně obstát v světové konkurenci. Musíme si uvědomit, že naše obrození nemělo pouze obsah jazykový a národnostní, nýbrž že to bylo obrození všeho života a že tudíž právě na všechnu tu plnost nového života musíme pamatovat.

Politické názory přirozeně vreholí v pojmání státu. Theorie sociologická, státovědecká a politická pořád se zabývá otázkou, co je to vlastní podstata státu, jak vznikl a jaký je jeho účel.

Ukázal jsem v »České otázce«, jak se u nás idea národnostní postupem vývoje obrodného pozměňovala a to tak, že se národ pořád více a více pojímal demokraticky a určitěji jako lid, že se pojímal lidově; vyložil jsem, že to není pouze změna terminologie. Z týchž důvodův a příčin i pojem státu obdobně se pozměňoval, takže dnes i u nás, jako jinde, pojmáme i stát nejen demokraticky, ale lidově. Naproti staršímu liberalismu státovědeckému formulujeme dnes své správnější moderní nazírání ve výrok: že musíme politiku a stát socialisovat. Čelíme tím vědomě dvojímu liberalistickému názoru: názoru o všemohoucnosti státu, přejatému liberalismem od absolutismu a reakce druhé, rozumíme socialisací netoliko rozšíření politických práv na nejširší vrstvy (to se již stává), nýbrž hlavně že stát a politická práce přihlížet má k potřebám tříd všech a ovšem třídy největší, lidu.

Musíme si zvykat pojímat stát (a podobně společnost, národ, lid atd.) konkrétně a reálně: Tolik a tolik obyvatelů s určitými vlastnostmi duchovními a fysickými, shromáždění ve stát, mají mezi sebou tolik a tolik různých úředníků politických, tolik ministrů a mají svého určitého vladaře; ti úředníci a

všichni, kdo vládnou, řídí se tou a tou ústavou, ale také těmi a těmi zvyky atd. — zkrátka musíme učinit pokus každé kolektivum, tedy stát, církev, národ, lid atd. pojímat ve své časově dané plnosti. Tedy ne: stát in abstrakto, nýbrž tolik set úředníků soudcovských, tolik administrativních, tolik ministerských, tolik členů dvora, tolik vojáků atd., jedním slovem: mít názor o státu učeněný, plný, ne mlhavý a prázdny nebo abstraktní (všeobecný).

Kdo tak věc pojímá (kdo tedy zná politickou, hospodářskou atd. statistiku své země, funkce jednotlivých úřadů atd.), prohlédne, že politická funkce je jednou z různých sociálních a kulturních funkcí určité společnosti; pochopí, že státní, politická činnost souvisí s ostatní činností kulturní a že určitý stát odpovídá určité církvi a názorům náboženským, zároveň názorům literárním a vědeckým, hospodářským a obchodním atd. Státní moc a vliv stojí vedle sociálních mocí a vlivů jiných, všechny ty moci a vlivy se navzájem křížují, působí na sebe. Politická činnost je slovem jednou činností kulturní vedle kulturních činností ostatních a nemůže být účinná, jestliže se nespravuje tou ostatní činností.

Dnes přímá moc států všude po výtce kontroluje poměry hospodářské; v době protireformace stát staral se více o náboženství a t. p. Ačkoli tato spravující, centralisující, kontrolující moc státu je veliká, přece není tak silná, jak úsilí a tužby náboženské, osvětné, vědecké, mravní, vůbec kulturní. Pro společnost, pro národy důležitější je tento život kulturní a jeho základové, nežli jediná jeho část, činnost politická.

A konečně proto, že stát více závisí na kulturním úsilí na státě, každý stát závisí na »světové centralisaci«, totiž na těch živých a pořád živějších mezinárodních stycích netoliko tržebních, ale kulturních vůbec.

Běží (tedy) v státě parlamentárním o to, jak voličstvo je politicky a všeobecně vzdělané a uvědomělé. »Svoboda není požíváním, nýbrž práce, ne-

přetržitá práce ve prospěch velikých úkolů kulturních moderního státu.« (Anast. Grün.) Chceme-li mít zdatné sněmy a poslance, musíme se starat o důkladné vzdělání politické. Konstitucionalism, parlamentarism bez politického vzdělání poslanců a tudíž voličů je maskovaným absolutismem. Obzvláště připadá tu žurnalistice veliký a vděčný úkol výchovný, neméně však všem těm, kdo národ (anebo lépe) voličstvo vzdělávají a vychovávají. Neboť dnes, při živé a všeobsáhlé práci kulturní, politika jako praxe vyžaduje důkladného vzdělání politického a všeobecného. Dnes politika není, čím bývala dříve. Panovat se dá mocí, ale nedá se jí spravovat. Politickou moc, působící živě a organicky, dává jen vědění. »Vědění je moc!« Dnes, jako každá jiná praxe a umění, také politika je praxe a umění uvědomělé a tudíž na vědění a politické vědě založené. Všude proto ve státech a společnostech pokročilých reformují se studia právnická a zavádějí se vyšší a nižší školy sociologické a politické.

Poslanec musí být politicky vzdělán, v každé čtenější politické straně musí být nejméně tolik různých odborníků, kolik je resortů ministerských, aby dovedli činnost administrativní kontrolovat. Zejména oposice parlamentární musí dnes býti vzdělaná.

Kdo pojímá stát materialisticky, snadno upadne v chybu, že bude pojímati materialisticky společnost všecku a celý její život. Avšak ani stát a dokonce celá společnost není jen organizací hospodářskou a není jen na hospodářství založena. I kdyby pravda bylo, že člověk je egoista a že má jen interes hospodářský, tedy nedovede hospodařit bez vědomostí a bez vědomostí mnohých. Avšak člověk není od přírody jen egoista a nemá jen zájmy hospodářské, nýbrž má zároveň i zájmy jiné. Chce žít fysicky, ale i duchovně.

Jednostranného hospodářského materialismu drží se všichni, kdo chtějí nechtěj z hmoty dělati ducha, ba boha. Materialism nedá se odstranit materialismem.

Čím spletenější je netoliko státní, ale i společenská organisace vůbec, tím toto rozpoznání pravých příčin*) stává se nesnadnější, politické umění stává se těžším a těžším. Proto již dnes parlament plenární nemá té důležitosti, jako činnost ve výbo-rech. Již dnes vlády samy starají se o dobré odborníky ve svých jednotlivých resortech — a ti s velikým klidem poslouchají nájezdy neoborných poslanců, neboť vědí, že voličstvo konec konců posuzuje nejen špatné, ale i dobré účinky vládní praxe. Proto dnes musí se na poslanci žádat a musí se především žádat politické vzdělání. Neúhonný, nezištný charakter rozumí se sám sebou: nerozumí se však sám sebou charakter politický a ten bez politického vzdělání není možný.

Práce politická, jako skutečná práce všechna, vyžaduje soustavnosti, pilnosti, stálosti, vytrvalosti — občasně vzpružení citů a vůle a úryvkovité jednání není prací.

Člověk moderně vzdělaný poznává, že společnost se vyvíjí krokem, ne skokem a proto stojí ve všech oborech, tedy i v politice, o stálou práci reformační. Je tedy proti všeliké revoluci, proti revoluci z dole i s hora. Revoluční taktika je taktika zastaralá, je šosáctvím. Realistické a konkrétní po-jímání společnosti a státu vylučuje politický roman-tism; realism a revoluce (násilná) jsou naprosté protivy. Kdo věří v revoluci, nebéře života do opravdy. Víím, že revoluce je dnes přežitkem starého režimu — politika demokratická a lidová revoluce nepřipouští. Svět stál a stojí na práci, ne na náladě, svět udržuje se jen prací a to prací drobnou, prací stálou. Ani v geologii katastrof není a nebylo, co se dříve mělo za ojedinělé, úryvkovité katastrofy, poznáváme teď za výsledek nesčetných vlivů malých a menších. Tak i ve společnosti a historii převraty veliké, bijící do očí lidí nepochopujících, jsou jen sumací a výsledkem stálých vlivů a příčin malých. Dnes po-

*) Neblahých účinků vládních opatření. Pozn. poř.

znáváme, že zejména revoluce posledního století byly výsledkem a pokračováním předchozího pochybeného vývoje, poznáváme, že revoluce je symptomem a další příčinou nezdravoty a proto voláme po práci a opět po práci soustavně, promyšleně, stále, vytrvalé. Politika lidová je stálou a nepřetržitou reformací — politika lidová je nadšením pro práci a práci.

(Při korektuře — r. 1908 — dodávám, že ovšem revoluce reformní má oprávnění: bez revolucí by se všechny dobré pokroky nebyly staly. Psal jsem proti zahrávání s revolucí.)

I já jsem stát, národ a lid, musí si dnes říci každý, kdo politicky myslí a co tedy žádá po státu, národu a lidu, plniž především sám ve svém kruhu stálých povinností.

Nespokojenost naše neobracej se jen na venek jako u dětí a mládeže, hledejme příčiny nezdaru především v sobě.

Jen prací a opět prací lze dělat politiku moderní, jen prací a opět prací lze dělat politiku světovou a tím zároveň uniknout té tísnivé malosti.

Ty živé boje a spory posledního desetiletí mají smysl jen jako symptom té krise, kterou prožíváme. Ty boje a spory mají smysl jen jako pokus o přirozenou organisaci a dělbu národní práce; nové má se starému přičlenit, má staré oživit a obrodit. Starý systém je povalen — toho by neviděl jen slepý; běží teď o to, provádět nutnou organisaci a reorganisaci s poznáním zásad a s plným vědomím — k tomu však, nemáme-li budoucnost ponechat náhodě a jejím osobám, je teď především potřeba veřejné diskuse. Blaze nám, že o našich životních potřebách můžeme a chceme jednat odkrytě, odkrytě nejen před světem, ale i před sebou samými. Jen tak náš národní život a jeho zájmy mohou se stát životem a zájmy světovými; naše otázka, otázka česká je buď otázkou světovou anebo otázkou není.

O ETHICE A ALKOHOLISMU.

Nebyl alkoholismus vždycky. Alkoholismus jest něco nového. Pilo se víno a jiné alkoholické nápoje, ale nebylo alkoholismu, rozuměj toho stálého, trvalého, všeobecně rozšířeného. Antika neznala alkoholismu. Hospody, v našem smyslu, jak je vidíme na př. v Praze, těch v antice nebylo. Hospoda i ve středověku jest ještě něco docela jiného, než naše. Pro hosta, jak ještě název značí. Ale teprve od 17., 18. století a zvláště teď se upevňuje alkoholismus.

To pravidelné pití, že dávky alkoholu požívají se tak často, že dávka dříve požitá ještě není strávena, to jest alkoholismus. Může to být i t. zv. mírné pití. Nemáme jednotného měřítka, co jest mírné a co jest nemírné. Lidé zvykají pořád na víc a více, člověk se již neopíjí, ale stává se typickým alkoholikem.

Dnes zejména už nikdo nesmí tvrdit, že jest alkohol potravou. Trochu pivo, ale jen trochu. Relativně za stejné peníze, které se vydají za pivo, dá se koupiti mnohem více lepší potraviny.

Alkohol není také medikamentem. Snad jen pro jeden, dva případy, možná, že by se ještě dnes předepsal alkohol.

Alkoholismus jest přímo působící příčinou těch zel, jež vědecké hnutí abstinentní mu přičítá. Jest pravda, že v duševním a společenském životě lidí neexistuje pouze jediná příčina; alkoholismus rov-

něž má své příčiny a spolupříčiny, ale přes to jest sám nejsilnější spolupříčinou vší té bídy, za níž jest činěn odpovědným. K tomuto konci dospíváme při pečlivém porovnání a uvážení jednotlivých skutečností; tak na př. Bunge má data o zdravotním stavu 445 rodin, statisticky správně a kriticky srovnaná a na základě těchto dat dovozuje, že alkoholismus, tedy chronická otrava alkoholem -- alkohol v každé formě jest právě jed a působí na každý organismus, zvláště na člověka jakožto jed -- jest příčinou degenerace. A právě tak dá se v ostatních případech dovoditi, že alkoholismus jest působící a rozhodující příčinou ochuzení a zbědovanosti, fyzického a psychického onemocnění.

To znamená: můžeme, musíme alkoholismus přímo ethicky posouditi a odsouditi. Jednak jako působící a rozhodující příčinu mnohého zla, ale pak posuzujeme a odsuzujeme motivy pití; kdo se dnes rozhoduje pro pití, rozhoduje se pro příčinu nesčíslných běd a pro příčinu v každém ohledu pochybeného, přímo pathologického celkového společenského stavu.

Zásluhou Kraepelinovou a jiných badatelů jest pokusně dokázáno, že pitím celá duševní činnost člověka jest otupována, že nejen činnost rozumová, ale i cit a vůle, že vůbec duševní schopnost jest zmenšována a zhoršována. Patagonci jmenují kořalku »prostředkem, jímž se ztrácí rozum«; nejen rozum, akutním a chronickým alkoholismem ztrácí se též síla citu, ztrácí se energie, schopnost resistance. Požití alkoholu zmenšuje chápavost, zeslabuje pozornost; má-li se správně a jasně myslit, nesmí se pít; precísní, přesná vědecká práce jest požíváním alkoholu znemožněna. Veškerá chvála poznání a vědy jest odsuzováním pití.

Také síla uměleckého tvoření není alkoholem podporována.

Z c i t o v é s t r á n k y posuzováno, pití otupuje šlechtnější city; piják stává se nervosním, podrážděným, k svému okolí brzo drsným, v dalším prů-

běhu vývoje hrubým, konečně brutálním a ukrutným. Piják uzavírá se při zdánlivé společenskosti v sebe, ztrácí důvěru, jest víc a více sobečtějším, a to velmi často na újmu svých příbuzných, přátel a zvláště svých nejbližších.

Síla vůle jest zeslabena, piják slábne a ztrácí konečně moc nad sebou, jest neschopen o sobě rozhodovati a o sebe pečovati, otupuje sílu ku vlastní odpovědnosti a čit pro své povinnosti. Piják ztrácí svou vnitřní svobodu, svou sílu tvůrčí a resistenční.

Zkušenost tedy dokazuje, že alkoholismus představuje chronický, degenerativní proces celého duševního žití, jest docela patrně subethický, neethický a protiethický celkový stav jedince a společnosti.

O otázce alkoholismu třeba uvažovati zvláště se stanoviska moderní ethiky. O tom, co vlastně moderní ethika jest, mohou panovati velice rozličné a protichůdné názory; ale myslím, že nechybím, postavím-li zde jako základ ethického snažení nynější doby vypracování harmonické a energické osobnosti. Harmonické: chápeme mnohostrannost lidských schopností a vloh, a chceme proto, jak říkáme, vychovati zcela jednotně propracované lidi a charaktery. Energické: poznali jsme veliké úkoly, které nový společenský život každému uvědomělému individuu ukládá, a vyžadujeme proto každý od sebe sama i od každého druhého, aby byl osobností vyvinutou, činnou a k činnosti schopnou.

Dnes žádáme na lidech energii, chceme býti lidmi silné vůle a takovými je chceme i míti. Dříve se to nevyžadovalo; ve starších dobách a ještě teď jest sice vyžadována píle a vytrvalost, ale vedle toho zvláště poslušnost, důvěra a víra, t. j. víra v jiné, a krátce řečeno víra ve vedoucí vyvolence a jednotlivce; my však jsme pochopili, že nepotřebujeme slepé víry, nýbrž uvědomělé přesvědčení, my nemůžeme a nechceme pouze následovati a poslouchati, nýbrž my musíme a chceme se konečně sebe-

určovati a sebevládati, pochopili jsme, že moderní člověk musí své i svého okolí osudy v zapleteném společenském životě s úplnou jasností střežiti a na jejich účelném vybudování cílevědomě spolupracovati.

Odvaha k iniciativě, to jest ono praktické heslo reformační přítomnosti; vyžadujeme od moderního člověka, aby tvořil dějiny, a každý z nás je má tvořit, má se duchově a duševně plně využiti, nemá si nechati předpisovati, nýbrž má umět sám volně postupovati. Sebeurčení a sebeovládání, to jest veliké snažení moderní ethiky a tato ethika musí alkoholismus odsouditi, neboť on seslabuje a zhoršuje chápavost, oslabuje schopnost myslet, kazí činnost fantasmie tím, že místo ní posiluje nejasnou a bizarní fanastičnost. Piják ztrácí sebeovládání, seslabuje svou vůli, odvahu, své vnitřní svobodné sebeurčení, svou odpovědnost a schopnost pro jiné myslet, cítit a jednat.

Moderní ethika žádá od každého člověka, aby k otázce pokroku v každém směru zaujal stanovisko a rozhodl se pro pokrok, t. j. nejen pro vývoj, nýbrž pro zdokonalení. K tomu však potřebuje jasné hlavy a čisté mysli.

Piják jest nepřátelský pokroku, poněvadž jest ethicky indifferentním. Piják jest nejhorší filistr a reakcionář. Nejvýše chopí se fantastický piják utopismu, ale utopismus jest vlastně také jen reakcionářský. Piják jest hazardní hráč, který vsází do hry celou svoji budoucnost, svůj život; piják uzavírá se před pohledem v zákonnost svého i cizího života, neboť nechce a ani nemůže jasně myslet. Piják stává se fantastou a proto fatalistou, neobmezeným fatalistou a utopistou; piják stává se pověřčivým, poněvadž nepostřehuje přirozené spojení budoucnosti s přítomností, protože jeho rozervaná fantasmie předvádí mu utopistické obrazy budoucnosti, zatím co zeslabená vůle a energie ničí jeho pracovitost. Pokrok bez práce jest právě utopismus.

Piják jest proto velmi často hráčem, hazardním

hráčem. Žije právě v neskutečném, falešném světě alkoholové utopie, věří a touží po zázraku takovou měrou, jakou právě jsou jeho síly zeslabeny a zničeny. Piják obelhává se právě ze zvyklostí, tvoří si docela hmotným způsobem falešný svět, falešnou budoucnost. Pití a práce jsou nejpříkřejší protivy.

Alkoholismus jest nepokrokový, poněvadž zeslabuje individualismus. Pokrok, jak učí moderní filosofie dějin a sociální politika, jest organickým pokračováním v novodobých snahách reformačních; pokrok není možným bez neustálé reformace, bez sebe reformace a proto neustálé sebevýchovy. Reformace znamená pro moderního člověka jen nepřetržitou a stále obnovovanou reformaci, to jsme si ujasnili pozorováním a vědeckým posuzováním dějinného vývoje.

Pokrok jest osobní a společenský; pokrok jest bez plného osobního života nemožným, a jest nemožným bez plného sociálního života, neboť každý z nás sám jest dějinami a společností; dějiny a společnost nejsou žádnými mythickými bytostmi nad osobním životem individua, nýbrž já, ty, on, my všichni jsme společností a dějinami.

Také moderní etik bude proto lásku k bližnímu považovati za základ všech ethických povinností. Lásky k bližnímu znamená však práci pro bližního. Nežádáme od moderního člověka sentimentální filantropii, nýbrž vědomí povinnosti, aby ustavičně myslil na ulevení a odstranění fysické i duševní bídy; proti této bídě musí bojovati a k jejímu odstranění musí účelně pracovati. Alkoholismus oslabuje cit pro spolučlověka, oslabuje chuť k práci, oslabuje víru a důvěru v lidskost. K čínorodé lásce k bližnímu, k práci pro bližního patří čistá mysl a bystrá hlava.

Láska k bližnímu a práce pro něj vyžaduje v tomto případě dávatí příklad abstinence. **Příklad proti příkladu.** Příkladem není hřeší se nevíce, nejvíce pijáků bylo svedeno příkladem. Žádný člo-

věk nemá přirozenou potřebu alkoholového jedu. Příklad abstinence musí dávatí zvláště inteligenti, neboť ti musí dnes plně znáti význam alkoholismu.

Když při dnešním stavu alkoholové vědy lékař, učitel nebo vychovatel pítí trpí, nebo dokonce k němu radí, lže a dopouští se zločinu. A pozorujte jen v životě, jak alkoholismus zdržuje člověka v konání povinností. Lékař. Jak je to hrozné, když ho musíte přivést z hospody k nemocnému, jak nepozorně vyšetřuje. A stejně soudce a profesor a učitel. Takový učitel může dětem vykládat, co chce, duchovní může dětem evangelium třeba rozkrájet a když ho pak děti vidí pijícího a snad opilého? Zkušenost učí, že všechna výchova dosáhne se ne řečí, ale živoucím příkladem, a jest tedy povinností vzdělaných a vůdčích kruhů theoreticky poučováním a prakticky abstinencí ničiti alkoholovou pověru.

Alkoholismus, jak nám praví kriminální statistika, jest stálou příčinou mnoha zločinů, zvláště proti osobám. Alkoholismus podkopává lásku k bližnímu a podporuje vzájemný boj. Alkoholismus činí naše požadavky nepřirozenými, popouzí nás v nervosní shon a lakotnou konkurenci, rozčiluje jednotlivce proti jednotlivci, třídu proti třídě, státy a národy navzájem proti sobě.

Pohlédneme-li na rodinný život, musíme si přiznati, že alkoholismem rodina trpí. Jak jest možný rodinný život a zejména naši intelligence, ať už je to učitele, úředníka nebo koho jiného. Od rána je v úřadě, pak přijde domů, a místo aby zůstal v kruhu rodinném, musí si jít oddychnout, odpočinout — do hospody.

Pítí a alkoholismus škodí poměru muže k ženě. Poměr ten jest snížen a zhruben, animálnost nastupuje místo člověckosti.

Manželství jest také svazkem duší a to v alkoholismu jest nemožné. Pravá a silná láska jest čistá a cudná.

Nemluvíme tu o žádné ženské otázce, neboť ii není, existuje však veliká mravní otázka, zdali muž

a žena mají k čistotě stejné postavení, zdali žena má býti konečně chráněna před surovostí mužovou. Jedná se konečně o čistotu muže. To jest snahou přítomnosti.

Po tomto mravním obrození stane se též poměr mezi rodiči a dětmi novým a vyšším. Matka byla až dosud vždy útočištěm rodiny; zajisté jest jméno matčino posvátným, ale neméně svatým jest i jméno otcovo.

Nová zkoumání alkoholismu poučují docela nesporně, že pití kazí pohlavní život přítomnosti. Alkoholismus, otevřeně řečeno, jest spolu s prostitucí hlavní příčinou degenerace národů.

Protialkoholní hnutí přineslo nám již znamenitou literaturu o degeneračních zjevech, na které musíme s ethického stanoviska co nejdůkladněji upozorniti. Piják škodí sobě i svým potomkům fysicky i psychicky, alkoholismus jest příčinou fysické i psychické degenerace jednotlivců, rodin a pokolení, a proto též celých národů. Slyšíme nyní, že pití rodičů škodí dětem, a že samo obyčejné mírné pití mstí se na dětech; dědictví hrubého alkoholismu jest přirozeně tím nebezpečnější. »Cti otce svého i matku svou« — — zajisté, ale dnes musíme dodati: **C h r a ň a h l e d ť s i d u š e s v ě h o d ě t ě t e !**

Jest povinností každého myslícího člověka, aby činně pomáhal na regeneraci svého národa; každý učiní nejlépe, působí-li nejprve energicky na sebe, na svou rodinu, na své děti. Jest národní povinností každého jednotlivce potlačovati degeneraci lidstvo ohrožující, to vyžaduje dnešní pravý patriotismus nutně. Nejen vnější, ale hlavně vnitřní politika — sebevýchova, sebereformace, sebeobrození zní národní heslo, a proto jest nutna úsilovnější spolupráce na odstranění všech škod, které alkoholismus vyvolal. To jsou ještě netušené kolonie v našem vlastním středu, jež můžeme získati, ba celého světa můžeme ještě dobýti.

Alkoholismus seslabuje celou osobnost jednotlivce a tím podporuje též sociálně-politickou ujař-

menost. O Lykurgovi jest známo, že podrobené kmeny povzbuzoval k nemírnému pití, aby je mohl tím spíše a jistěji opanovati. Docela tak v naší společnosti hromadné pití podmiňuje sociální a politickou ujařmenost, otroctví na jedné straně, panstvíchtivé vykořisťování na straně druhé. Alkoholismus jest nepřitelem sociální a politické rovnosti a volnosti, alkoholismus jest protivníkem demokratismu, podporovatelem absolutismu, jemuž tvoří zrovna tak tyrany jako otroky.

Ethika a náboženství, které alkoholismus trpí nebo docela podporuje, jest etikou a nábožensvím smrti. Alkoholismus jest nejen příčinou mnoha nemocí, jest právě přímou i nepřímou příčinou úpadku. Oběti alkoholismu na lidských životech přesahují daleko oběti války; ale oběti alkoholismu pouze neumírají, nýbrž plouží se bídě svým chorobným životem a vštěpují svůj úpadek příštím pokolením. Alkoholismus jest velikou příčinou nervosy a duševních nemocí, jest velikou příčinou sebevražd, které svým hrozným počtem (nejméně 60.000 ročně v Evropě) a stálým přírůstkem jsou nejhlasitější obžalobou našeho vzdělání a civilisace.

Obhájci pití hájí své názory iakožto radost ze života a výhost askesi. V pravdě hájí takoví obhájci touhu po smrti, přes kterou se právě svou nemocnou fantastikou přenáší. Alkoholismus vzniká docela patrně z illusí, sebeklamu a poblouzení.

Stěžujeme si na výdaje militarismu, ale dáme dvakrát i třikrát tolik za alkohol, který nám jen škodí. V Německu vydají se ročně 3 milliardy za alkohol, tedy více než na rozpočet, mnohem více: za všechnu potravu vydá Německo 1320 milionů marek a z toho ale odpadne skoro třetina na nepotřebný a škodlivý alkohol.

Kde se hodně pije, tam je zase potřeba více nemocnic, kriminálů, policajtů. To jsou zase výdaje národní. A z této hospodářsko-sociální stránky alkoholismus jest opět nebezpečí, ohrožuje přímo, i duševně nepřímo.

Naproti tomu jest ethika protialkoholismu ethikou života a životní radosti. Jest již všeobecně známo, že abstinenti jsou zdravější a silnější; abstinence prodlužuje život a činí smysly a schopnosti člověka vnímavějšími a celé jeho žití obsažnějším.

Abstinence činí nás též schopnějšími ku práci a v rozličných nástrahách života obezřetnějšími, v mnohých životních nebezpečích odvážnějšími. Alkohol prý zvyšuje chuť ku práci — ve skutečnosti působí právě opačně, poněvadž jen zdánlivě povzbuzuje a sílí tím, že jen na okamžik nervy napíná a pak ochabuje. Alkohol jest nepřitelem každé práce, fysické stejně jako duševní.

Piják nemá oekonomie svých sil, jest to právě hráč, hazardní hráč, žádný pracovník. Pracovati znamená mysliti a chtítí, piják otupuje svoji sílu myšlení i vůle, a propadává proto utopismu práce se štítícím.

Protialkoholní literatura poučuje nás o pravém významu nedělí a svátků — to jsou právě dny a svátky alkoholu; žádný den Páně, nýbrž den otrocka.

Alkoholismus jest hrubý materialismus. Snaha dosíci mechanickým způsobem klidu a upokojení, což může býti podle mého přesvědčení dosaženo ien na základě duchovně náboženském a ethickém. Proto boj proti alkoholismu znamená boj proti materialismu. Jest to boj o lepší život, boj o oduševnění. Rozhodnutí pro pokrok nebo proti němu, pro nebo proti vyššímu duševnímu názoru a způsobu života.

Nevěřím, že člověk by potřeboval umělých ilusí, aby mohl žítí, nebo dojdeme na konec k náhledu, že je nám třeba také opia. Člověk až dosud skutečně iluse měl, i je hledal, ale my chceme a musíme se osvoboditi ode všech ilusí, jež jsme jednou iakožto iluse rozpoznali. Alkoholismus, a o tom není možno dnes už pochybovat, jest takovou prohlédnutou ilusí.

Alkoholismus jest pro nás pověrou a blouzněním; je-li člověk tím, co jí, pak věří v to, co pije.

Nemyslím, že my jednoduše samotnou abstinencí dosáhneme vyššího stupně. Ne, někdo může být abstinent, a může při tom býti docela nepokrokový a reakcionářský.

Abstinence sama to nedělá, ta může být zrovna tak mechanická a materialistická jako neabstinence. Záleží na tom, že vyšší světový názor, o který zápasíme, abstinencí vyžaduje a schvaluje. Nový a vyšší světový a životní názor jest v poslední instanci tvořením charakteru, abstinence jest jedním z prostředků. Byla-li kdy doba, která vážně a poctivě přemýšlela o nejdůležitějších životních otázkách, jest to doba nynější, a mezi mnoha otázkami, jež nám nedávají spáti, jest abstinentní otázka jednou z nejdůležitějších.

Otázka jídla a pití má i v jiném směru svou ethickou a sociálně-politickou důležitost. Vědecké poznání pravého výběru potravy, nutné kvantity a kvality vede ku přemýšlení o nerovnosti lidí, o hladovění mnohých a nezdravém přesycení nemnohých. V tomto smyslu jest otázka žaludková biologicky, sociálně i ethicky jednou z nejdůležitějších životních otázek přítomnosti.

V tomto smyslu musí býti poznatky biologie a hygieny, zvláště biologie a hygieny alkoholické, ethicky oceněny a prováděny. Bez tohoto rozhodnutí ethického nedají se jednotlivě a samy o sobě nejdůležitější otázky hygienické řešit. Když na př. alkoholová biologie nám říká, že pítí krátí život, pak může ten a onen piják odpověděti: Pro mne a za mne, mně na tom nezáleží, zda žiji déle nebo kratěji, jen když mám svůj požitek — — co máme takovému životnímu filosofovi odpověděti? Faktvy alkoholové biologie a hygieny jsou mu známy, jako nyní již skoro všem vzdělancům a vůbec čtenářům: o to tedy nejde, nýbrž stojíme před rozhodnutím, jak máme ty fakty ocenit, pro který světový názor se rozhodnout. Boj proti alkoholismu jest bojem proti

ethickému a proto i sociálnímu indifferentismu, jenž z něho pochází a jej rozšiřuje a posiluje.

V této souvislosti má abstinentní hnutí veliký význam a oprávněnost, a jest jednou z otázek sub specie aeternitatis*) — rozhodně pro toho, kdo chce sub specie aeternitatis myslit a jednat. Proto ne-jedná se jen o mechanickou abstinenci, nýbrž o pokrok lidstva k vyššímu rozvoji. Chceme utvořit nový, vyšší život, nové životní ideály.

Povznesený, obnovený člověk — to jest náš úkol a k jeho řešení jest nutna vedle ostatních snah opravdu pokrokové ethiky také abstinence od alkoholu. V tomto smyslu platí slova: b u d o u c n o s t p a t ř í s t ř í z l i v ý m, totiž těm, kdož se rozhodli pro vyšší, mravnější světový názor a způsob života.

---

*) Pod zorným úhlem věčnosti.

IDEÁLY HUMANITNÍ.

(VYŠLO R. 1901.)

Moderní člověk má kouzelné heslo »humanita« — »člověctví« — »člověčenství«, kterýmžto heslem vystihuje všechny své tužby asi tak, jako člověk středověký všechny své tužby vyjadřoval slovem křesťan. Tento ideál humanitní, člověctví, jest základem všech tužeb novodobých a zejména také národnostních, jak už víme z Kollárova výroku: »Zvoláš-li Slovan, ať se ti vždycky ozve člověk.«

Náš český humanitism je přirozeným pokračováním našeho českého Bratrství.

Idea humanitní jeví se v naší době jako idea národnostní. Počíná se to v poslední době u nás pochopovat, že totiž idea humanitní není proti idei národnostní, nýbrž že právě národnost, stejně jako člověk jednotlivec, má být a může být humánní, humanitní.

V dnech našich ideu humanitní a národní pojímáme lidově, sociálně. Lid je nám něco jiného než národ, lidovost stává se heslem, ideálem tužeb našich. Socialism vůbec, jako národnost, je projevem téže idey humanitní.

S ideou humanitní vyvíjela se netoliko idea národnostní, nýbrž také kosmopolitism. Jen že je rozdíl mezi kosmopolitismem a kosmopolitismem. Angličan, Francouz i Němec kosmopolitismem rozumí vlastně panství anglické, francouzské, německé; národové menší a malí jsou v situaci jiné. Ale ani oni se nemohou ubránit organisaci světové. U nás hlá-

sal se zároveň s ideou národní kosmopolitism slovenský, jak jej Havlíček správně nazval. Historie však poučuje, že nejen v menším, nýbrž také ve větším a velikém centralism jednostranný je škodlivý, že musí být ožívován autonomií přirozených celků hospodářských, kulturních a také národnostních. Dnes starší kosmopolitism, jak jej hlásal liberalism, ustupuje správnějšímu hnutí po mezinárodní nenucené organizaci svéprávných kulturních národů. Tím stát ustupuje v pozadí před ideou národnostní.

SOCIALISM.

Socialistické hnutí ve svých cílech není než jedním z četných hnutí humanitních. Slovo socialismus znamená asi: spolčování, sdružování lidí intimnější. Na konci minulého věku byla prohlášena práva člověcká. Ve jménu pak těchto práv člověckých byla hlášána a požadována, a posud se hlásá i požaduje volnost, rovnost, bratrství. Bratrství — tento požadavek humanitní a sociální, jest základem socialismu. Bratrství, člověctví však může býti pojímáno různě a způsobem mnohým. A zejména mohou se lidé spokojovat jen heslem, jak se říká, člověctvím in abstracto. Ale býti člověkem a uznávat druhého jakožto člověka v právech, o to běží. A tudíž ve jménu člověctví žádala se a žádají práva politická. Na př. důvodem všeobecného hlasovacího práva jest konec konců člověctví, rovnost člověka s člověkem. Ale nejen práva politická, nýbrž i práva hospodářská se žádají, a to jest zvláštní význam sociálního hnutí doby poslední. Z té idey bratrství a rovnosti žádá se ne rovnost vůbec, nýbrž rovnost hospodářská. Tak na základě humanitní idey, když se tato idea má ztělesniti hospodářsky a nemá býti jen abstraktní, žádá se rovnost hospodářská — bratrství, to znamená: komunismus. Tak pojímají socialisté všech škol humanitu. Rozumí se, že tato idea humanitní a tudíž také humanismus komunistický se bě-

hem času mění. Také komunism může být pojímán a prováděn velmi rozmanitě.

Základní filosofické učení Marxovo jest tak zv. materialism historický. Co se týče slova samého, říkají mu někteří také ekonomický. Jest to především materialism ve filosofickém slova smyslu, tedy atheism a tak zvaný psychologický materialism, totiž mínění, že člověk nemá duše (nesmrtelné). To jest materialism, jak v letech čtyřicátých a padesátých byl v Evropě rozšířen, a pravím hned, nikoliv z filosofických důvodů, nýbrž z politických. Materialism jest vždycky reakce proti reakci. Šířil se v době, kdy revoluce politická (1848) byla zkrušena, když začínaly v Německu a v Rakousku konkordáty a hnutí reakcionářské vůbec.

Druhý prvek materialismu ekonomického dá se vystihnouti slovem Feuerbachovým: »Člověk jest, co jí.« Duch, všechna duševní práce je účinkem a plodem těla; tělo se udržuje potravou, tudíž duch není než výsledkem potravy, a protože potrava se musí dobývat prací, tedy na konec je duch výsledkem práce a hospodářské výroby vůbec. Člověk je tím, co vyrábí. Tak tedy z filosofického materialismu Engels a Marx dospěli k materialismu hospodářskému, že prý výrobní poměry (způsob práce atd.) jsou reálním základem všeho žití společenského a zejména reálním základem všeho toho, co marxisté zovou »ideologií«.

Umění, filosofie, náboženství i stát, všecko, co zoveme duševním životem v nejširším slova smyslu, to jest dle nich ideologie, to není reální, nýbrž jest to pouhým »reflexem«, odleskem, odrazem poměrů hospodářských. Jediným reálním životem jest dle názoru jejich život hospodářský. Celá historie, všecek vývoj spočívá v tom, jak člověk si vyrobí potravu a čeho vůbec k ukájení svých potřeb potřebuje. Také mravnost jest jim ideologií, nemá reálního významu. Marx a Engels v pozdějších letech na všechny takové mravní tužby a ideály nekladli váhu. Proto slyšíme i dnes velmi často ve schůzích soci-

alistických mluvíti proti morálkářství, že všechno to mluvení o mravnosti jest jen takovou, řekněme, okrasou těch velmi nemravných poměrů hospodářských.

Socialism na tomto základě historického materialismu jest uvědoměle protiindividualistický. Odtud vědomí a po případě svědomí jednotlivcovo nic neznamená, pouze vědomí a svědomí kolektivní massy, rozumí se massy proletářské.

Jest ovšem otázka: Jestliže individuum nestojí za nic, jak všechny kolektivistické názory tvrdí, odkud pak má cenu ta massa individuí? Když individuum není ničím, jeho vědomí a svědomí jest bez významu, proč tisíc individuí jest nejen něčím, nýbrž dokonce vším? Tu jest přepínání každého kolektivismu; — a již teď si můžeme zapamatovati, že jest jednou z palčivých otázek naší doby uvědomiti si rozpor mezi individualismem a kolektivismem, af již je tento formulován národnostně, církevnicky, socialisticky atd.

Socialisté tvrdí dále, že mravnosti a mravouky, která by hověla každému člověku, každému národu, každé době, není, nýbrž že jest jen morálka a mravnost třídní, protože celá společnost spočívá na třídním boji; každá třída (hospodářská) má svou mravnost, své tužby mravní, kapitalista, proletář, živnostník, dělník, každý má svou. Ale morálky všeobecné, která by toho boháče a chudáka smiřovala, prý není. Myslím, že jest to přepínání. Pravda jest, že mnohé třídy se svými zvláštními zájmy jsou, toho nikdo nemůže popírati, a že by se měly tuze rády, toho také nikdo nebude tvrditi. Ale tolik smí se pověděti, že přece jen při všech rozdílech uznávají se některé zásady mravní všeobecné, a nebýti toho, pak by třídy vůbec nikdy nemohly se dohodnouti, a přece o dohodnutí oběma běží. Fakt jest, že člověk bohatší, bohatý, člověk prostředního majetku, a zase dělník, každý má svoje mravy, svůj způsob života, jenž se dědí v generacích, a tím se liší třída od třídy. Jest pravda, že také národové se liší podle

svých mravů. Ale že by se lišili v podstatných názorech mravoučných — aspoň hledíme-li k národům arijského plemene — nelze tvrditi.

Speciálnější otázka jest: Má se rovnost hospodářská provést mírně nebo revolučně? I v tom kolísal Marx. Jako všichni socialisté hlásal revoluci, ale v pozdějších dobách sám, a obzvláště Engels od revoluce upouštěl a hlásal možnost smírného dohodnutí.

Já bych nerad, abyste měli dojem, že mé nepřátelství proti některým theoretickým položkám marxismu platí také dělnictvu a jeho massám. Neuznávat obětavosti dělnictva bylo by velmi nespravedlivé; odsuzovat hnutí dělnictva šmahem, poněvadž nemůžeme souhlasiti s některými názory theoretickými nebo s některými chybami, třeba politickými, to jest více než jednostranné.

V poslední době také u nás zájem v otázkách hospodářských roste a již od r. 1848 hlásá se heslo: bohatnout. Praktický člověk nebude tomu oponovat; ale bohacení nemůže býti nejvyšším cílem našeho života, záleží na tom, jak kdo dovede bohatství užívat. Jsou lidé, kteří chtějí zbohatnout a bohatnout, ale jsou otroky peněz. A tak jako bylo řečeno Kristem, že jest pánem soboty, tak i národ a každý jednotlivec musí být pánem bohatství. To jest: nepodléhat materialismu, třeba byl ověšen sebe krásnějšími frásami mravními, náboženskými, jakýmikoli, nýbrž býti pánem peněz, umět čestným způsobem peníze vydělávat a šlechtným způsobem umět ich užívat.

INDIVIDUALISM.

Individualism je projevem humanitních snah; humanita se projevuje individualisticky. A tak jako humanitních, je též individualistických soustav mnoho.

Proti individualismu stojí socialism. Socialism je také projev humanitních tužeb. Tedy upozorňuji

abychom se nedali mýlit jmény a názory, nýbrž abychom vždycky přihlíželi k věci.

Filosoficky jakožto representant individualismu obyčejně se jmenuje Stirner.

Stirnerova filosofie vyvinula se stejně jako Marxova a Engelsova z filosofie Hegelovy a zejména z levice hegelovské. Feuerbach a jeho humanitní filosofie byla základem Stirnerova anarchismu a Marxova socialismu. Hegel prohlásil vesmír za boha. Feuerbach řekl: bohem je člověk, člověčenství. A teď přišla levice hegelovská a tu řekl Marx a Engels: bohem je proletář, massa proletářů; a Stirner praví: Ne, bohem jsem já. Z pantheistického boha Hegelova stal se, Stirnerovi bůh individualistický. A jádro a smysl všeho krajního individualismu je: bohem jsem já.

Proti tomuto krajnímu individualismu stojí na druhé straně krajní socialism Marx a Engels; Engels řekl: Individuum není nic. Mezi Marxem a Engelsem a Stirnerem záhy vypukl také literární spor a boj a posud socialism je důsledným odpůrcem všeho individualismu. Jako už Marx a Engels, posud všichni čelnější marxisté stavějí se proti individualismu. Nedávno Rus Plechanov za příležitosti různých atentátů velice rozhodně popírá anarchism. Socialisté velice určitě se vyslovili proti anarchismu činu. Zkrátka: socialism na jedné straně, anarchism na straně druhé reprezentují nám dnes dva krajní směry ideálů humanitních. Pravda, je také anarchism komunistický; jsou různé pokusy sloučit obě protivy, ale v celku stojí tyto dva směry proti sobě.

Vedle anarchismu theoretického mluví se často o anarchismu ethickém, mravním a za typ takového anarchisty mravního lze považovat Tolstého. Ani Tolstoj nechce mít církev, ani stát a vůbec žádnou autoritu. Ale při tom je anarchista ethický, chce totiž mravnost a náboženství.

Anarchism u nás, ať se jmenuje jakkoli, je nečeský. České myšlení, pokud dovedu českého člověka chápat, vždy bude spíše sociálním.

Každý individualismus krajní pokládám za pochybený. Prostě proto, že žádný člověk, žádné »já« není a nemůže být samo. Stirnerova myšlenka je falešná svou krajností. Člověk není bohem. Jaký bůh, když každý přece se narodí v rodině, když je odchován společností?! Kdo toho může nevidět? Jen theoretisující krátkozrakost při vší zdánlivé hlubokosti může chtít jedince izolovat tak, jak se o to pokoušel Stirner. Být jen individuem bez svazku nějakého k individuím druhým prostě nelze. Není žádného já samého o sobě. Krajní individualismus padá mravně i theoreticky tím, že staví »já« na roveň bohu.

Tím není řečeno, že úsilí mnohých moderních individualistů po vypěstění silné individuality je neoprávněno. To je docela něco jiného, než hlásání krajního individualismu. Individualism mírný, individualism opravdu filosofický a ethický chce, aby ve společnosti společným úsilím, na základě lásky, se vypracovaly určité typy, charaktery, osobnosti.

UTILITARIANISM.

Utilitarianism znamená etiku a filosofii užitku, prospěchu (od latinského utilis = užitečný). Prospěch, užitek má být cílem všeho jednání. Na otázku, co je prospěch, dostáváme odpověď: slast, blaho, štěstí. Proto utilitarianism je zároveň hedonismem, t. j. etikou slasti (od řeckého hedoné = slast). Na otázku, jaký prospěch, odpovídají dvojím způsobem. Jedni říkají: Můj prospěch vlastní, a jen můj vlastní prospěch jest předmětem vší mé touhy. Druzí praví: Nejen prospěch můj, nýbrž prospěch co možná největšího počtu lidí. Podle toho mluvívá se pak v anglickém jargonu filosofickém o maximum slasti, o »maximaci« slasti. Někteří jdou ještě dále, hlásajíce co možná největší prospěch všeho cítícího a myslícího tvorstva.

Utilitarianism anglický byl zmírněním francouzských ideí revolučních. Co francouzská revoluce

chtěla násilím, to Angličané prováděli svým utilitarianismem. Národ francouzský je radikální, revoluční, anglický počítavý, klidný.

Také poslední ethické hnutí anglické a americké je v podstatě utilitarianismem.

Velmi rozšířila se tato filosofie na Rusku. Všichni ruští stoupcí empirismu a praktického směru sociálně-politického byli utilitarianisty. To, co Rusové zvali realismem, jest v základech utilitarianismu.

Representantem našeho českého utilitarianismu jest Karel Havlíček. Havlíčkova filosofie jest také většinou utilitární, čili jak sám formuluje, filosofie zdravého rozumu.

PESSIMISM.

Jaktožto hlavní representant pessimismu moderního jest Schopenhauer. (Pessimismus odvozeno jest od lat. *pessimus* = nejhorší.) Podle něho svět, všecek život, nestojí za nic; jest světem ze všech možných nejšpatnějším. Tím se staví proti učení opačnému, které zejména Leibniz formuloval, že tento svět jest ze všech možných nejlepším. Stavě se proti tomuto optimismu, zavrhuje především jeho filosofický podklad, totiž víru v boha. Jest tudíž jeho přesvědčení o nicotnosti světa a života atheismem, to jest přesvědčením, že svět nemůže býti dílem boha vševědoucího, nanejvýš dobrotivého atd.

Jestliže člověk jest přesvědčen, jako Schopenhauer káže, že ten svět, život nestojí za nic a že jest lépe nebýti než býti, následovalo by z toho: nechme života!

Pessimismus se zrodil z přepjatého individualismu. Proto také podstata Schopenhauerovského pessimismu je zlost a zloba, nikoli zoufání.

V druhé polovici minulého století proti pessimismu se šířilo učení evoluční. Napřed darwinism. Nastupuje víra v pokrok. Podle Schopenhauera není pokroku; svět jest zlý, nanejvýš se může zhoršit, zlepšit nikoliv. Proti tomu přichází evolucionism z

Anglie, věřící, že svět pokračuje. Obzvláště socialism přijal tuto víru v pokrok, stal se nepessimistickým, třebaže má kus pessimismu v sobě. (Řeklo se, že socialism jest pessimistickým pro minulost a přítomnost, pro budoucnost však optimistickým.) Důležité jest, že socialism a tudíž massa lidu má víru, že bude lépe. Evolucionism do massy přinesl víru a naději a tím pessimism více nežli filosofickými soustavami byl povalen.

Proti pessimismu stojí hlavní nepřítel, evolucionism moderní. Pessimism souvisí časově s utilitarianismem. Utilitarianism tvrdí, že každý člověk jde po svém štěstí, po své slasti a jen po své slasti. Pessimism to štěstí hledá také, ale dochází poznání, že štěstí nelze najít, poněvadž prý ho není.

Také já myslím, že ho není. Totiž: je po štěstí, jakmile ho někdo tak schválně hledá. Ten, kdo hledá štěstí, již ho ztratil. Člověk každý rád je šťasten — jistě, jakmile však začne štěstí tak úsilně vyhledávat, již ho nenalzá.

EVOLUCIONISM.

V nové době tak, jak se vyvíjela idea humanitní, stejně vyvíjela se idea pokroku. Dnes slovo pokrok, vývoj, je každému běžné a známé. Lidé starší, dokonce lidé ve středověku, že by byl nějaký pokrok, rozuměj pokrok v celku, společnosti, národu, státu, takové myšlenky nikdy neměli. Oni mysleli, jako mají absolutní pravdu náboženskou, že vůbec všecko už na vždycky je hotovo, o nějakém pohybu v před, o zdokonalování nikdy nemysleli. Teprve nová doba — a tím je nová — se vyznačuje právě touto věrou ve vývoj a pokrok. Tento názor se vyvíjel ponenáhlu v různých oborech. Začalo se myslet o pokroku ve vědě, v umění («renaissance»), o pokroku v náboženství («reformace») a tak krok za krokem pokrok ve všech oborech. Zvláštního výrazu našla tato myšlenka moderním evolucionismem. Slovo to zna-

mená učení o vývoji. Zejména myslívá se při tom na darwinism, na učení Darwinovo.

Darwinism svoji víru v pokrok, zdokonalování, že od generace ke generaci se lepší všechny poměry a věci, zakládá na přírodovědě.

Darwin si představoval, že živočich s živočichem vede tuhý boj o existenci, o život, a že v tom boji podléhá slabší a silnější vítězí, že tedy ten boj o život je prostředkem zdokonalování.

Názory o umělém výběru a jeho škodnosti vedly k tomu, že povstali lidé, kteří bez okolků prohlásili jako logický důsledek přirozeného výběru, že silnější má právo zničit slabšího. I šířilo se mínění docela protihumanistické.

Zejména Nietzsche proslavil se tím, že prostě z darwinismu vyslovil: Ano; silnější má právo! Síla — pravda!

Pochopujeme pořád víc a více, že to, čeho jsme dosáhli — a je to velice nedokonalé — jistě se vyvíjelo tisíce let, že tedy pokrok bude povlnný, žádný skok, žádný zázrak se nestane.

Jistě tedy mnohem střízlivěji počínáme teď uvažovati o pokroku, ale víru v pokrok máme, a pokud dovedeme i nejméně střízlivěji na věc pohlížet, je víra ta oprávněna. Víra ta má v sobě něco přímo náboženského. Je-li podstatou náboženství naděje v budoucnost, jestliže náboženství tím člověka sílí, že mu vštěpuje víru v budoucnost a naděii, pak učení evolucionistické má ráz náboženský. lidé učení přijímají tak, jako přijímali a přijímají víru v nesmrtelný život. To je cenný prvek evolucionismu.

POSITIVISM.

Každý, kdo slyšel o pozitivismu, pozitivních lidech, o pozitivním proti negativnímu, si asi již představuje, že to znamená, aby se člověk nerozptyloval v hledání ideálů a bůh ví jakých velikých pravd, nýbrž aby se »pozitivně« omezil na skutečnost. Odkud je, proč je — toho prý nemůžeme vědět. Celá

filosofie od počátku nic prý nám nepověděla kloudného o tom, odkud se svět a život vzal, jaké měly příčiny a kam směřují; věda nám může povědět pouze o tom, co je. Positivismus připouští, že člověk má také zájem na tom, co bude, ale neběží mu o ideály, on chce prostě předvídat, co bude a podle toho zařizuje svoje kroky. Positivismus na základě »faktů«, »dokumentů« chce odhalovat roušku budoucnosti. Když budu vědět, co zítra se stane, pak vím, co dnes mám dělat. To je asi celá filosofie pozitivismu. Při tom pozitivismu, jak jeho hlavní představitelé ukazují, je pro humanitu.

Je chyba pozitivismu, že pro samou historii a samé počítání s fakty a dokumenty zapomíná na svědomí, jako by to nebylo faktem, nebylo stejně pozitivním. A to stále předvídání toho, co »se« stane — — nestane »se« pouze, ale já to musím udělat, já musím se rozhodnout svou vůlí a svým svědomím.

HLAVNÍ ZÁSADY ETHIKY HUMANITNÍ.

Mezi náboženstvím a mravností je rozdíl věčný. Mravnost není náboženstvím a náboženství není mravností. Může být člověk nábožensky velice věřící, oddaný své církvi, svým dogmatům i předpisům a nebude mravný, ba bude třeba nemravný. Nemluvím jen o svatoušství. Ale náboženství je tolik různých forem, že prostě myslit, jako by ten, kdo má náboženství, proto už měl mravnost, je omyl. Mravnost, to je poměr člověka k člověku. Potřebujeme mravnosti ve svém styku s bližním. Náboženství vzniká z poměru člověka k celému světu, zvláště k bohu. Náboženství má širší okruh než mravnost: v náboženství mravnost je obsažena.

Náboženství má mravnosti být základem. Nedovedu si představit posledního rozřešení i mravní otázky bez náboženství. Ale mně nestačí náboženství pozitivní, to jest náboženství církvi, které nyní jsou. Chci mít mravnost na náboženském základě, ale na náboženství jiném než tom, které se

oficiálně podává. Jaké, do toho se nelze zde pouštět. Jen tolik bych ještě pověděl, že náboženství nemá se stotožňovat s teorií, s učením církevním. Lišíme tedy etiku náboženskou od theologické a církevní.

Přiznávám se tu k těm, kteří zakládají mravnost na citu, ale nemyslím, že cit má být v protivě k rozumu. Citů je mnoho: pěkných, nepěkných, šlechetných, nešlechetných, hrubých, surových — to všecko jsou city. Citová etika se nesmí ztrácet v citech. Myslím tedy, že soulad citu s rozumem a do jisté míry převládání citu nám bude základem mravnosti.

Především nic nového, nýbrž staré uznané pravidlo je základem i moderní mravnosti: »Miluj bližního svého jako sebe samého!«

Už dávno bylo řečeno: »Cti otce svého i matku svou!« Já myslím, že máme k tomu přidat: A měj úctu k duši svého dítěte! Pamatuj na generace budoucí! Naše láska budiž tedy vzájemná, ale nepřestávej na vzájemnosti.

Jestliže humanitní ideál, hledící k člověčenstvu celému, je poněkud neurčitý, stává se určitějším tím, že obsahuje také národ? Není národnost také ještě neurčitá a všeobecná myšlenka? Méně než idea člověčenstva, ale většině lidí také ideál národnostní se rozplývá jako těm, kteří na člověčenstvo myslí. A co se nalže ve jménu národa jako ve jménu člověčenstva!

Láska, humanita musí být pozitivní. Často nenávist (na př. k národu druhému) pokládá se již za lásku k národu svému. Vyšší je, nemít té nenávisti, ale pozitivně milovat. Nebudu se přít o to, lze-li něco cizího tak milovat jako své. Na příklad cizí národ milovat tak jako svůj. Bylo by nepřírozené to žádat, ale zvykejme si, národ, rodinu, stranu svou, kohokoli milovat pozitivně, to jest bez pozadí nenávisti, a docela nový mravní svět se nám otevře.

Láska musí být účinná. Musíme pro bližního něco udělat, proň pracovat. Ale práci není to nepo-

kojně, rozčilené hledání a šukání, práce budiž klidná, vědomá svých cílů.

Práce není ideálem, není posledním účelem. Je prostředkem. My, každý, když jsme upřímní, chceme mít prázdno. A pak půjde o to, jak s prázdneím naložit. Práce je práce drobná, nemilá. To je práce, čeho nikdo nechce dělat. Ale my jsme romantikové. Toho romantismu má každý dost. Chceme být reky a chceme se honosit velikými činy. Čin, ale ne práce. Ale kolik je těch generálů a reků a kolika lidem podaří se čin veliký? Všichni chceme být vůdci. Není pochyby, že vůdčové být musejí, ale vůdce nemá být pánem. Vůdcem dobrým bude ten, kdo dovede sloužit, a kdo cítí, že sám je veden a veden být chce. Někdy je potřebí velikých obětí, ale málokdy. Je lidí jistě málo, kteří měli příležitost, aby položili život, ale přece si všichni — ve fantasii — zobrazujeme situaci, ve které jsme ochotni položit za věc život. Ale to je fráze, fantasie. Člověčenstvo, národ, rodina, strana, kamarád potřebuje od nás práce.

Nemějme záliby v mučednictví. Nemějme záliby ve smrti. Je to divná věc: lidé chtějí žít a nedovedou se odtrhnouti od smrti. Chceme-li tedy život, nechťejme mučednictví. Jestliže se posud volalo: Pryč s mučiteli! musíme také říci: Pryč s mučedníky. Pokud jsou mučitelé, jsou mučedníci, ale pokud jsou mučedníci, jsou také mučitelé.

Pracovat, to znamená odpírat zlému a důsledně. Všude, vždy a zejména zlému v jeho zárodku. To neznamena být radikální, ale vytrvalý. Nemít strachu, bych řekl. Ze strachu lidé se dopouštějí násilí, ze strachu lžou. Tyran a lhář má strach a otrokem je i ten, který znásilňuje.

Veliké zlo je, že žijeme v myšlence, co řekne o mně souseď. Ale o to běží, mít svůj úsudek, svoji osobnost, individualitu. Odhodlejme se být svými! Nežijme na cizí účet, na cizí svědomí.

Mravnost je založena na citu. Ale není každý cit pravý, pěkný, a protože mravnost na citu je za-

ložena, neodporuje proto rozumu. Hledejme vzdělání právě proto, že cit je slepý, musíme citu svítit rozumem. Vzdělání hledejme praktické, ale také všeobecné a filosofické. Dnes zejména také třeba vzdělání historického, politického. Mravnost dnes znamená do veliké míry mravnost politickou. Nečekejme rozdíl mezi politikou a mravností.

Chceme-li vzdělání, buďme pozorni, učme se myslet, ale nebuďme všeteční. Být moudrý, o to běží. Mnohovědnost nás nespasí.

Pokud je to možno, všechny své síly a schopnosti musíme pěstovat souladně. Nejen ducha, nýbrž i tělo. Pokud možno vzdělání harmonické.

Musíme věřit v pokrok, že se život jednotlivce a celku lepší a že bude pořád lépe. Kdo věří v pokrok, nebude netrpělivý. Pokračovat, znamená špatné překonávat. Špatné překonávat dobrým — to není tak těžké, ale těžko je, překonávat dobré lepším.

Člověk od přírody je slabý, ale není z gruntu zlý. Proto v součinnosti všech můžeme pokračovat.

Láska pravá spočívá na naději. V naději na život věčný. Taková láska teprve je láskou, protože věčné věčnému nemůže být lhostejno. Věčnost — věčnost nenastává teprve po smrti, věčnost je již teď, v tomto, v každém okamžiku. A proto neodkládat ničeho pro nějakou věčnost vzdálenou.

Upíraje zrak k věčnosti, neopovrhuj hmotou, tělem, že duch je vyšší. Není hmota, není tělo bez hodnoty. Není hmota a tělo zřídlem zla, ale duch! Nečistota netkví v hmotě, v těle, ale pochodí z ducha.

Neleň, ale nerozčiluj se, neboť jsi věčný. Odměřuj všecko správně, co neuděláš ty, dodělají jiní.

Ale víra naše již nemůže býti slepá, nýbrž zdůvodněná; můžeme mít jen víru, která prošla ohněm kritiky, tedy přesvědčení.

JAN HUS A ČESKÁ REFORMACE.

(Z ŘEČI 17. ČERVENCE 1910 NA KOZÍM HRÁDKU.)

Celé úsilí lidstva je spíato s církví, vedeno touto církví a slouží této církvi. Proti této ohromné duchovní a světské moci obracejí se Hus a čeští reformátoři, proti této moci postavil se celý český národ. Naše reformace sice nežádala nic jiného, než aby to, co církev hlásala, skutečně také plnila, žádala, aby se vrátily doby apoštolů.

Reformace naše byla také tím pronikavá, že žádala sociální spravedlnost, že právě na sociální a politickou spravedlnost, jak ukazuje tábořský komunismus, kladla tak velkou váhu. Z těchto hlavních zásad vidíme, že naše reformace — reformace doslova znamená opravení, napravení — nesla se směrem především mravním.

Naše reformace má zvláštní význam tím, že český národ celý se vzepřel centralisaci římské, že se jako celek postavil proti Římu. Jistě že reformační hnutí zachvátilo celou Evropu, ale teprve po sto letech národové jiní pokračovali za námi.

Co to znamená, že se hlásíme k Husovi, že je nám Hus problémem, kteří yětšinou stojíme v církvi římské? Na to odpovídám, že Hus, Táboři, Chelčický, Komenský podali nám lepší, vyšší náboženství, než podávala theokracie římská. My v české reformaci vidíme hlubší projev české duše a národního našeho charakteru.

Reformace, která začíná ve jménu lásky a vybavení z moci římské, končí Lipany. U Lipan sešla

se šlechta římská i podobojí proti demokratickým Táborem, aby zničily ty, kteří důsledně prováděli reformaci a lépe než oni. Často jsme sáhli k násilí, kde toho nebylo třeba, často násilím jsme provokovali. I horlení proti kněžím, protiklerikalismus, byl mravně dvojsečný. Ne kněz sám nám smí vadit; byla by chyba, jestli bychom viděli nesprávnost církve v tom, že kněz nežije tak, jak má žít: jak žiji já, jak žiješ ty, to je otázka české reformace. Konečně fanatismus, který se často v husitství projevuje, odděluje od pravé udatnosti a energie.

V chybách reformace vidím chyby našeho českého charakteru a proto jest úkol náš učiti se z historie, uvědomiti si, jakým způsobem duchovně můžeme se obrodit. To obrození musí býti obrozením jednotlivce, pak teprve bude obrozením národa. Obrodíme se, když se vyhýbáme dle možnosti chybám, které se projevují v naší reformaci a vybíráme její přednosti. Já mám Žižku rád, já s ním sympatisuji, on mne strhuje k sobě, abych ho následoval, ale já si musím říci s Chelčickým, že násilí, kterého on užíval, nesmím užívat, proto pravím, já přestanu na Chelčickém, charakteru tak energickém jako Žižka, ale bez násilí. Mne Hus vábí svým příkladem, ale já si na konec přece jen řeknu, že nad Husa reformace pokročila, já si vyvolím Komenského. A tak myslím, že pravým úsilím českého člověka jest, uvědoměle v sobě Komenského a Chelčického zceliti. Ta harmonie, kterou Komenský tak požadoval, musí býti v nás, to znamená zceliti v sobě krásné prvky charakteru naší reformace. Harmonie, pravím, ne kompromis mezi Žižkou a Chelčickým, mezi Husem a Komenským, žádný kompromis, to je zlo.

Nekážu, že se máme státi Českými bratry, Husity, že máme jíti nazpět, ne vpřed, ale směr, který byl zahájen naší reformací, ten musíme zachovat. To znamená ovšem odpoutati se od Říma, ale duchovně a doopravdy nejen podle jména překonati Řím v sobě jeden každý z nás musí.

Naše úsilí politické je pokračováním reformace; americká ústava, přejatá Evropou, přímo vyrostla z reformace a úsilí o svobodu náboženskou. Kdo je nábožensky svobodný, kdo má správné náboženství, ten nalezne správně cestu politickou. A naopak, svoboda politická umožňuje svobodu náboženskou. Jakmile domůžeme se politické svobody, bude prvním našim krokem rozluka státu od církve; náboženství musí býti jako Husovi věci svědomí a ne politiky. Proto v politickém boji, jenž se často jeví jako protiklerikalismus, musíme pracovati k tomu, abychom Řím v sobě překonali, abychom se obrodili mravně nábožensky. Ta česká reformace, ty české postavy jihu, východu, severovýchodu, Moravy, Slovenska, celé české země kážou každému stále jedno: opravu, nápravu celku! Vštípme si dobře tu Husovu modlitbu k pravdě: **Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti!**

Z PRVÉHO POSELSTVÍ.

(22. PROSINCE 1918.)

»Věřím i já Bohu, že po přejítí vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vlada věcí Tvých k Tobě zase se navrátí, o lide český, a pro tuto naději Tebe dědicem činím všeho toho, co jsem koli po předcích svých byla zdělila a přes těžké a nesnadné časy přechovala, nýbrž i v čemkoli dobrém skrze práci synů mých a požehnání boží rozhojnění jsem přijala, to všechno Tobě odkazuji.«

Proctví-modlitba Komenského vyplnila se do slova; náš národ je svobodný a nezávislý a vstupuje vážen a podepřen všeobecnou sympatií do společnosti evropských národů.

Centrální mocnosti, vedené pruským Německem, domáhaly se panství nad starým světem, nad Evropou, Asií, Afrikou a to byl přední cíl pangermánských politiků, označovaný heslovč: Berlín—Bagdad. Starý, staletý německý nápor na východ měl býti dovršen konečným podmaněním východních národů, v první řadě slovanských a celý průběh války a vítězství Německa uskutečňovaly pangermánský plán.

Podmanění evropského východu bylo by mělo za následek podmanění západu a celého starého světa. Ale nový svět, Amerika, vystoupila ze své rezervy, nahradila umdlené a rozvrácené Rusko a za nedlouho generál Foch diktoval poraženému Německu a Rakousko-Uhersku podmínky,

My Češové a Slováci nemohli jsme v tomto světovém boji stát stranou, museli jsme se rozhodnout proti Rakousko-Uhersku a Německu a musili jsme vystoupit, neboť celá naše historie, její obsah a smysl vede nás k mocnostem demokratickým.

Organisovali jsme za hranicí všechny naše kolonie emigrantské a zahájili promyšlenou propagandu ústní a publicistickou a činnost diplomatickou. Ale politika a zejména revoluce není možná bez peněz — v tom pomohli naši v Americe a v Rusku. Chci zde důrazně konstatovat, že jsme nevzali od spojencův ani krejcaru — zdůrazňuji to, protože naši odpůrcové mluví o ruských, anglických a jiných penězích. A stejně zde konstatuji, že jsme za celou tu dobu neužili ani jedné nepravdy proti našim nepřátelům, ani jedné z těch tak zvaných diplomatických chytrostí — tak čestný politický boj, tak čestná revoluce, smím to říci, sotva kdy byla provedena.

Naše vojsko, bojující na třech frontách, vybojovalo nám naši svobodu. Historie naší zahraniční akce a zejména našeho vojska, jeho bojův a hrdinství, historie sibiřské anabase, — to všechno bude bohatou výchovnou epopejí pro naše budoucí generace!

Pangermanisté hlásali, že malí národové nemají budoucnosti, že historie směřuje k vybudování velkých států; tento názor je očividně nesprávný, neboť od 18. století po dnes vznikla celá řada malých států. Imperialistický pokus Napoleonův se nepodařil a právě tak ztroskotal imperialism německý, rakousko-uherský i ruský. Malí národové jsou osvobozeni.

Negativní úkol války je dovršen, Evropě nastává úkol pozitivní, organisovat Východ Evropy a tím Evropu a lidstvo vůbec. Stojíme na prahu nové doby, kdy celé člověčenstvo pocituje svoji jednotu. Náš národ přispěti chce s plným vědomím k uskutečnění tohoto velkolepého a vznešeného úkolu svojí hřivnou. Víme, že národové čekají novou typrěi a

organisační politiku a slibujeme, že se o takovou politiku poctivě pokusíme.

Bismarck řekl, že ten, kdo je pánem Čech, je pánem Evropy. Označil takto svým způsobem zvláštní světové postavení našeho národa. Jsme nejzápadnější slovanská větev ve středu Evropy a odolali jsme poněmčovacímú náporu Němců na východ. Dnešní vítězství umožnila nám naše národní houževnatost a k tomu země od přírody bohatá. Naše vítězství je také vítězstvím ostatních malých národův, ohrožovaných Rakouskem a Německem.

My jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté. Máme plné právo na bohatství našeho území, nezbytného pro průmysl náš i Němců mezi námi. My nechceme a nemůžeme obětovati naše značné menšiny české v tak zv. německém území. My jsme také přesvědčeni, že hospodářský prospěch odkazuje naše německé krajany k nám. Závisí na nich, aby se k nám postavili správně. Ať si vzpomenou, že roku 1861 spolu s námi žádali císaře, aby se dal korunovati na českého krále. Přeji si upřímně, abychom se co nejdříve dohodli. Přiznávám se, nám je těžko zapomenouti, že naši Němci a Němci v Rakousku vůbec přijímali nelidské ukrutnosti rakouské a maďarské soldateskv bez protestu, nám je těžko zapomenouti, že naši Němci dávali nejzueršivější kontingent pangermanismu. Ale přes to je přijmeme rádi, jestli se rozhodnou ke spolupráci. Nikdo nám nemůže zazlívati, budeme-li po tolika trpkých zkušenostech opatrní, ale ujišťuji, že minority v našem státě budou požívati úplných národních práv a občanské rovnoprávnosti.

O Maďaroch netreba rečí šíriť. Hrali až do rokov šesťdesiatich minulého storočia úlohu skromnú: ale v tom čase uplatnila sa úrodnosť ich pôdy a dostali tým pre industriálne časte Rakúska hospodárskej dôležitosti.

Bolo priamo nesmyselne, že taký národ, akým

sú Maďari, smel tak dlho vykorisťovať štyri iné národy, — našich Slovákov, Rusínov, Rumunov a Juhoslovanov.

Prial bych si, aby náš pomer k nim čo najskôr mohol byť upravený rozumne. Maďarské minority budú požívať všetky občanské práva. Maďari boli dosť krutí, že hovorievali: Slovák nie je človekom, — my nebudeme im odplácať zlým, chcem len, aby Slovensko v plnom rozsahu malo hranice vhodné pre svoj rozkvet. A to platí také o Rusínoch, hlásiacich sa k nám.

Víme, že nedosáhneme nášeho národného programu pouze politikou zahraniční, že musíme hlavne pracovať uvnitř. I v tom naše politika podle Havlíčka bude poctivá a rozumná.

V přechodné době vynasnažíme se o zachování pořádku, chceme se věnovat klidné práci administracní. Podstata demokracie je v administraci a samosprávě. Demokracie není panování, nýbrž práci k zabezpečení spravedlnosti. A spravedlnost je matematika humanity.

Zvelebení zemědělství, průmyslu a obchodu musíme věnovat zvlášť pozornost; nastoupíme novou železniční a komunikační politiku. Nové světové poměry, naše spojení se spojenci, nebude jenom politické, nýbrž i hospodářské.

Ale člověk a národové nežijí jen chlebem; uvědomili jsme si všichni, že potřebujeme převychování. Starost o školu a všecek duševní život vyžaduje nejintenzivnější péče.

Vyvarujeme se překotnosti, máme času dost, nemusíme mít všechno najednou. Začneme s nejnútnejším a s tím, co umožní a usnadní vývoj další, vývoj organický.

Světové i naše poměry vyžadují pronikavé sociální reformy; demokratická rovnost vylučuje wszeliké vykořisťování a panství třídní.

Chceme všichni, jednotlivci i národové, být lidmi! Velké oběti na životech a statcích nevyšly nadarmo. Dosáhli jsme svého cíle. Teď se vynasnaží-

me, abychom si ho navždy zabezpečili. Úkol snad těžší než za války. Všichni občané dobré vůle, bez rozdílu stran, náboženství a národností, mají dánu možnost vybudovati vzorný demokratický stát, jehož úkolem bude starati se o zájmy všeho svobodného samosprávného občanstva.

Byl jsem sám antimilitarista a neměl jsem rád rakouského vojska; ale toto naše vojsko neorganizovali jsme z militaristických choutek, nýbrž pro vybojování a udržení svobody a demokracie. A pro tuto obranu musíme míti naše vojsko; bude vážným úkolem těch, komu formování jeho bude svěřeno, vybudovat armádu republikánskou a demokratickou. A demokracie ve vojsku, jako vůbec, nezjedná se pouze odstraněním rakušanství, nýbrž přerodem ducha.

Z DRUHÉHO POSELSTVÍ.

(28. ŘÍJNA 1919.)

Naše republika vznikla pravidelným bojem v poli a prací, a prací naše republika se udrží; boj, doufejme, nebude již potřebný.

Na každý způsob musíme si zvykat při vši naší veřejné činnosti doma pamatovat na to, jak zároveň působíme za hranicí. Každý pozorovatel může se snadno přesvědčit, jak na př. náš obchod do značné míry je závislý na zahraniční politice. Stejně naše finance a celý náš průmysl, také naše zemědělství a naše sociální reformy a vůbec všecka naše politická práce jsou v úzkém vztahu k politice zahraniční.

Teď máme svůj vlastní stát a ten vyžaduje smysl pro odpovědnost a světový rozhled; jest nám třeba státního smyslu, smyslu pro stát.

Náš nový stát nevyžaduje pouze tento všeobecný smysl státní, nýbrž my potřebujeme pro úspěšnou administraci nové úřednictvo; chcete-li, novou byrokracii. Novou — to jest pracovitou, svědomitou, čestnou a poctivou, a při tom myslící a myslivou.

Každý úředník je teď do jisté míry zákonodárcem. Odrakouštění administrace nesmí zůstat jen heslem! Zkrátka — v politice vnitřní i zahraniční musíme se teď postavit výše, hodně výše, musíme mít odhodlanost a odvahu, býti většími, být světovými.

Pozoruji, že často žalují na zločince lidé, kteří sami nešetří pořádku a práva v malém. Volá se po silné ruce, po diktatuře, po přísných zákonech — já bych chtěl zdůraznit, že každý jednatel a jednotlivé organizace musí pracovat k čistě. Máme tisíce a tisíce spolků, máme různé organizace a jednoty učitelské, úřednické a j., máme Sokol, máme obecní správy, máme svůj parlament, máme svůj tisk, ať každý ve svém působišti a okolí se zasadí o mravní ozdravení.

Cizinci, kteří mne navštěvují, velmi často srovnávají naše poměry s poměry v okolních státech a pochvalují si náš celkový stav. Mně samému by nestačilo, že je u nás lépe, než u některých sousedů.

Naše republika demokratická, která se vzdala starých politických autorit, která se vzdala monarchismu, militarismu, bude pevně spočívat jen na všeobecné mravnosti; podle vzoru demokratických republik, zejména Ameriky, usilujeme také o rozluhu státu a církve a uvolňujeme se takto od církevní autority, jak ji Rakousko vzbudovalo. Avšak to neznamená uvolnění mravnosti, nýbrž musí naopak znamenat zesílení všeobecné mravnosti.

A nerozpakuji se opakovat, že v rozluce státu a církve vidím také prostředek pro zesílení autority náboženské.

S tohoto mravního hlediska dívám se také na časové úkoly sociální reformy. Řekl jsem už a opakuji, že tyto reformy musí být pronikavé. Mluvíme všichni o socialisaci. Socialisace za docela abnormálních poměrů, způsobených dlouholetou válkou, je úkol velmi těžký a odpovědný. Vynikající socialističtí vůdcové a spisovatelé prohlašují ji za dané

60
poválečné situace přímo za nemožnou. Chci ku věci něco povědět.

Socialisace předpokládá veřejnou kontrolu všeho hospodaření.

Socialisace dále není možná, jestliže massy pracujícího lidu, jestliže dělnictvo se nenaučí pochopit celý proces výroby a distribuce. Nestáčílo by tak zvanou buržoasií diktaturou k socialisaci přinutit; žádné násilí není blahodárným, a to neplatí pouze o násilí politickém, nýbrž i hospodářském a sociálním. Při socialisaci neběží také pouze o to, aby dělnictvo se zúčastnilo vedení závodů. V normálních poměrech správa nějakého závodu již hotového není věcí nejtěžší; avšak při hospodářské a sociální reformě tak pronikavé neběží jen o spoluprávu nebo převzetí závodů zavedených, nýbrž o vytvoření, zavedení závodů nových, neb alespoň o zdokonalování a účelnou přeměnu závodů a celé hospodářské praxe a organisace. Pro produkci je třeba podnikavosti a podnikavosti je tím více třeba, že všechny státy, celá Evropa je válkou ožebračená. Pravím-li podnikavost, tož nemyslím na spekulaci a hyperspekulaci, která se právě v abnormální době tak zhusta zjevuje, nýbrž na podnikavost tvůrčí, na vynalézavost, na geniální využití daných poměrů a vytvářování nových statků. Neběží jen, abych tak řekl, o socialismus distribuce, nýbrž o socialismus produkce.

Mluvím-li o této podnikavosti a tvořivosti, neříkám tím, že se jí nedostává dělnictvu a že jí oplývá buržoasie. Naopak, mám-li býti upřímným na obě strany, musím si postěžovat, že část naší buržoasie zdá se mi trpět nedostatkem právě té podnikavosti. Nemýlím-li se, naše industrie srovnána s industrií západních států, má na sobě ještě ráz řemeslnické dílny.

Buržoasie opravdu podnikavá dohodne se s inteligentním, podnikavým dělnictvem.

Problém socialisace vyžaduje velmi opravdové a upřímné přemýšlení a dobré vzdělání dělnictva

i kapitalistů; avšak dívám se na úkol socialisace nejen jakožto na úkol hospodářský, nýbrž také jakožto na požadavek mravní.

Prožil jsem bolševickou revoluci na Rusku; pozoroval jsem ji velmi zblízka, a pozoroval jsem s největším zájmem, a smím říci, docela objektivně. Lenin prohlašuje svůj komunistický program za pravý marxismus. Avšak Lenin se mýlí. Marx prodělal několik stadií svého socialistického vývoje; jistě třeba rozlišovat marxismus dvojitý. Je marxismus revolučního r. 1848, komunistického programu, a prvního svazku »Kapitálu«; ale ve svém druhém stadiu Marx vzdal se již revolučnosti svého mládí a přijal stanovisko evoluční, až konečně Engels krátce před svou smrtí této revolučnosti se úplně vzdal a výslovně. Lenin a jeho stoupenci dovolávají se tudíž marxismu, kterého se Marx a Engels sami později vzdali. Leninovský bolševism je skutečně mnohem více revolučním anarchismem, po případě syndikalismem než socialismem.

Marx očekával od konečného převratu a od diktatury proletariátu vyšší stadium nejen vývoje hospodářského, nýbrž i kulturního. Avšak Lenin a jeho stoupenci reprezentují hospodářský a kulturní primitivismus ruského negramotného mužika. Lenin prohřešil se proti zákonu dělby práce, nepochopil, že vytvoření nové společnosti vyžaduje nové odborníky politické, hospodářské a sociální. Ve svých řečech Lenin velmi často připouští, že on a jeho stoupenci dělali chyby a že se chybami učili; jenže ty chyby znamenají tisíce a tisíce lidských životů marně utracených. Svědomitý sociální politik učí se ze zkušenosti věků, musí umět čerpat z historie, musí pochopit pravou tendenci vývoje, zejména své doby a na takové zkušenosti musí stavět svou novou budovu, resp. opravovat budovu starší. Leninova taktika upomíná příliš taktiku Ivana Hrozného. Ruský bolševismus nepřekonal ruského carismu. Nepopírám a sám jsem se o tom přesvědčil, mezi ruskými bolševiky jsou lidé ideální, jsou také theoretici-

kové, ale nebyli s svého úkolu; dnešní Rusko a jeho zoufalá hospodářská anarchie, všeobecná bída a všeobecný hlad vyvracejí leninovský komunismus. Nevidím jedním slovem v ruském bolševismu pravého marxismu a pokud je marxismem, je vyvrácením marxismu spíše než jeho potvrzením, jakože vůbec tato válka a její následky, zdá se mi, nejsou verifikací marxismu, nýbrž jeho vyvrácením. Zajisté si všimne každý, že bolševism v Rusku vznikl po porážce vojenské, podobně také v Německu a Uhrách, tedy v zemích poražených; pro psychologické pochopení moment nadmíru výmluvný.

Byl jsem a jsem proti intervenci na Rusi a v Uhrách. Každý národ musí v těžkých krisích pomoci sám sobě a Rusko prožívá velkou a těžkou krisi. Ta krise není jen způsobena bolševismem, nýbrž staletým vývojem. Bolševism Leninův je následek romanovského carismu. Proti bolševismu ruskému vojenská bariera sousedních menších států Evropě nepomůže; bolševism musí být překonán mravně, sociálními reformami a celou politickou výchovou. Já od srdce přeju Rusku brzké ozdravení, přeju si Rusko mohutné, ale demokratické. Rusku můžeme nejlépe pomoci, jestliže pomůžeme sobě. Politika opravdu česká a slovenská bude podporou a pomocí Rusku a Slovanstvu.

Sociální reformy, jak je žádá promyšlený a vědecky odůvodněný program socialisace, vyžadují pracovitost všech, všude, ve všem. Pracovitost znamená pocit povinnosti k denní pravidelné, t. zv. drobné práci.

Bude nezbytné, aby se problém socialisace přesněji než posud studoval a rozebíral; nelíbí se mi, že tak četní přívrženci i odpůrci nevynikají nad pouhé heslo. A zejména nesmí se dělnictvu tolik slibovat; je pochybno, vedlo-li by se dělníkům hned v prvých stadiích socialisace lépe, než za režimu kapitalistického; není vyloučeno, že se mu dokonce povede hůře. Socialisace vyžaduje obětí nejen od kapitalistů, ale i od dělníků — běží přece o veliký

princip, běží o přelom věkový, o jehož možnosti a žádoucnosti nemůže rozhodovati dočasný prospěch, třeba i všech.

Připouštím, že státní správa musí být v duchu demokratickém zjednodušena a že musí ve všech oborech státní správy zavládnout promyšlené, vytrvalé šetření.

Vývoj moderní národnosti dál se současně s vývojem mezinárodnosti. Jak Dostojevský pěkně ukázal, člověk nemá pouze lásku k svému národu, nýbrž zároveň touhu k obcování s národy jinými a sjednocení všelidskému. To jest také smysl našeho humanitního programu našich křisitelů. Naše revoluční propaganda za hranicemi získala našemu národu sympatie ve jménu tohoto programu. Jsme nyní národ samostatný, máme stát svůj, nebudeme našimi dřívějšími národními odpůrci, Němci a Maďary, tak ohroženi, jak jsme byli. Politika vpravdě národní nebude šovinistickou. Je poučné, jak teď vážní němečtí politikové viní národní šovinism vše-německý jakožto hlavní příčinu války a německé porážky. Šovinism je všude a vždycky slepý. Vím ovšem, že je také šovinism mezinárodnosti — ten světoběhlý, kosmopolitism, pohrdající národy malými a nepochopující, že pravá mezinárodnost není protinárodní, ani nenárodní. Čistá lidskost Kollárova může se jevit jen v národnosti.

OBSAH.

	Str.		Str.
Náš vůdce (Úvod)	3	Utilitarianism	43
Česká otázka	5	Pessimism	44
Naše obrození, smysl národní a historický: humanita	16	Evolucionism	45
O naši nynější krizi	20	Positivism	46
O ethice a alkoholismu	27	Hlavní zásady ethiky huma- nitní	47
Ideály humanitní	37	Jan Hus a česká reformace	51
Socialism	38	Z prvního poselství	54
Individualism	41	Z druhého poselství	58

VÝKLAD CIZÍCH SLOV.

<p>Antagonism = protiva dvou různých zájmů.</p> <p>Askese = zdrželivost.</p> <p>Asociace = spolčení, sdružení.</p> <p>Biologie = životozpyt.</p> <p>Distribuce = rozdělení, rozvržení.</p> <p>Eklektik = vyběrač nejlepšího.</p> <p>Empirický = zkušební, pokusný.</p> <p>Ethika = mravouka.</p> <p>Humanita = lidumilnost.</p> <p>In abstracto = odtažitě.</p> <p>Indifferentism = lhostejnost.</p> <p>Individualism = soustava zjednotlivujících.</p>	<p>Kollektivism = systém, domáhající se společného vlastnictví výrobních prostředků.</p> <p>Kosmopolitism = světoobčanství.</p> <p>Pangermanism = všenessměctví.</p> <p>Reakce = zpátečnictví.</p> <p>Sacrifizio del intelletto = obětování rozumu.</p> <p>Tertium non datur = třetí případ není možný.</p> <p>Theokracie = vláda kněžská, bohovláda.</p> <p>Vulgární = obyčejný, sprostý.</p>
---	--

SPISY MASARYKOVY.

- O hypnotismu (magnetismu zvířecím). Praha 1880.**
Sebevražda hromadným zjevem společenským moderní osvěty. Vídeň 1881. Praha 1904.
B. Pascal, život a filosofie. Praha 1883.
Počet pravděpodobností a Humova skepse. Praha 1883.
Theorie dějin podle zásad T. H. Buckle. Praha 1884.
Základové konkrétné logiky. Třídění a soustava věd. Praha 1885.
O studiu děl básnických. Praha I. d. 1884, II. d. 1886.
Slovanské studie. Slavjanofilství Iv. V. Kirčjevského. Praha 1889.
Česká otázka a Naše nynější krise. Praha 1895.
Jan Hus. Naše obrození a reformace. Praha 1896.
Karel Havlíček. Praha 1896.
Otázka sociální. Praha 1898.
Mnohoženství a jednoženství. Praha 1899.
Nutnost revidovati proces polenský. Praha 1899.
V boji o náboženství. Praha 1904.
Osmdesát hodin práce. 1900.
Právo přirozené a historické. 1900.
ideály humanitní. 1901.
O alkoholismu. 1905.
Zrcadlo katechetům. 1906.
Věda a církev. 1908.
Tak zv. velezrádný proces v Záhřebě. 1909.
(Vydáno do r. 1910. Nově vyšel znamenitý spis Rusko a Evropa a j.)
Prací Masarykových po revuích a časopisech doma i v cizině roztroušených je veliké množství; rovněž i hojně je brožur a přednášek samostatně vydaných.
-